

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра філософії**

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ Роман БОГАЧЕВ
«__» _____ 2024 р.

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня бакалавра
зі спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійна програма «Міжнародні соціальні проекти та
волонтерська діяльність»**

**на тему: «Запобігання та протидія домашньому насиллю за ознакою статі у
діяльності Центрів сім'ї»**

Виконав:

здобувач IV курсу, групи СР-01

Головченко Євгеній Ігорович _____

Керівник:

д-р філософії з психології, викладач кафедри філософії

Боковець О.І. _____

Рецензент:

Доцент, к. психол. н., доцент кафедри психології і педагогіки

Москаленко О.В. _____

Засвідчую, що у цій кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць інших
авторів без відповідних посилань.

Здобувач _____

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Головченко Є.І. Запобігання та протидія домашньому насил्लю за ознакою статі у діяльності Центрів сім'ї. – На правах рукопису. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавра зі спеціальності 231 Соціальна робота освітньо-професійна програма «Міжнародні соціальні проекти та волонтерська діяльність». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра філософії. – Київ, 2024. – 62 с., список джерел з 57 найменувань.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню особливостей запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі у діяльності Центрів сім'ї. У роботі розкрито сутність поняття домашнього насильства, охарактеризовано його основні види та особливості прояву за ознакою статі. Проаналізовано нормативно-правові акти України, що регулюють питання запобігання та протидії домашньому насильству.

У другому розділі досліджено специфіку діяльності Центрів сім'ї у сфері профілактики та протидії домашньому насильству за ознакою статі. Проведено опитування жертв насильства з метою визначення найбільш ефективних методів і форм роботи. На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації для фахівців Центрів сім'ї щодо вибору дієвих методів і форм запобігання проявам домашнього насильства за ознакою статі. Матеріали роботи можуть бути використані у практичній діяльності соціальних працівників, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти.

Ключові слова: домашнє насильство, насильство за ознакою статі, соціальна робота, Центри сім'ї, профілактика, методи і форми, рекомендації.

ABSTRACT

Yevhenii Holovchenko. Prevention and counteraction to gender-based domestic violence in the activities of Family Centers. – In the form of a manuscript. Qualification work for a bachelor's degree in specialty 231 Social Work, educational and professional program “International Social Projects and Volunteer Activities”. – National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Department of Philosophy. – Kyiv, 2024. – 62 p., list of references of 57 titles.

The qualification work is devoted to the study of the specifics of preventing and counteracting gender-based domestic violence in the activities of Family Centers. The research reveals the essence of the concept of domestic violence, characterizes its main types, and identifies the features of its manifestation based on gender. The legislative framework of Ukraine regulating the prevention and counteraction to domestic violence is analyzed.

The second chapter examines the specific features of Family Centers' activities in the field of prevention and response to gender-based domestic violence. A survey of victims of gender-based violence was conducted to identify effective methods and forms of intervention. Based on the results obtained, practical recommendations were developed for Family Center specialists on selecting effective methods and forms of preventing gender-based domestic violence. The materials of the qualification work may be useful for social workers, public institutions, and higher education institutions.

Keywords: domestic violence, gender-based violence, social work, Family Centers, prevention, methods and forms, recommendations.

ВСТУП.....	33
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ.....	6
1.1. Поняття домашнього насилля: види та характеристики.....	6
1.2. Особливості прояву домашнього насилля за ознакою статі.....	12
1.3. Форми та методи запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі.....	19
1.4. Нормативно-правові акти щодо запобігання та протидії домашньому насиллю за ознакою статі в Україні.....	28
Висновки до 1 розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ СІМ'Ї.....	35
2.1. Особливості запобігання та протидії домашньому насиллю за ознакою статі у Центрі сім'ї.....	35
2.2. Результати опитування жертв насилля за ознакою статі щодо ефективних методів і форм запобігання та протидії домашньому насильству.....	39
2.3. Рекомендації фахівцям Центру сім'ї щодо вибору дієвих методів і форм запобігання проявам домашнього насилля за ознакою статі.....	48
Висновки до 2 розділу.....	52
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	54
СПИСОК ПОСИЛАНЬ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема домашнього насилля є не тільки національного, але й глобального масштабу. У сучасному світі питання безпеки в сім'ї стає важливим компонентом соціальної політики. Зростання випадків насильства у сім'ї свідчить про те, що проблема залишається нагальною та потребує системного підходу. Домашнє насилля здійснюється у сім'ї, тож його суб'єктами найчастіше виступають жінки, діти й т. д. Небезпека такого насилля полягає у негативних наслідках для всієї родини. Саме тому запровадження ефективних заходів запобігання домашньому насиллю та розбудова системи підтримки для жертв є важливими кроками у формуванні інституту сім'ї, а також безпечного суспільства загалом.

Різновидом домашнього насильства є насилля за ознакою статі. Вивчення цієї проблеми є важливим, оскільки дослідження проблем сім'ї за ознакою статі допомагає розкрити особливості та потреби кожної групи, що може сприяти розвитку ефективних стратегій психологічної підтримки та інтервенцій для поліпшення загального благополуччя. Саме цим обумовлено вибір теми дослідження – «Запобігання та протидія домашньому насильству за ознакою статі у діяльності Центрів сім'ї».

Наукова розробленість проблеми. Питанню протидії та запобігання домашньому насиллю за ознакою статі присвячено праці таких дослідників, як: Н. Блаклок, В. Бондаровська, М. Веселовська, П. Власов, М. Дмитренко, О. Савчук, М. Тропін, Н. Шишлова та ін. Серед іноземних дослідників цю проблему вивчали Л. Бронфман, Д. Бутцер, Б. Стіпак, Л. Уокер та ін.

Об'єкт: профілактика домашнього насильства за ознакою статі.

Предмет: запобігання та протидія домашньому насильству за ознакою статі у діяльності Центрів сім'ї.

Мета дослідження: визначити ефективні методи та форми запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі на основі аналізу діяльності Центру сім'ї, а також розробити рекомендації для соціальних працівників цього центру щодо вибору дієвих методів і форм профілактики цього соціально-психологічного явища.

Завдання дослідження:

- 1) визначити сутність поняття «домашнє насилля», його види та характеристики;
- 2) розкрити особливості прояву домашнього насилля за ознакою статі;
- 3) визначити форми та методи запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі;
- 4) проаналізувати нормативно-правові акти щодо запобігання та протидії домашньому насиллю за ознакою статі в Україні;
- 5) визначити особливості запобігання та протидії домашньому насиллю за ознакою статі у центрі сім'ї;
- 6) провести опитування жертв насилля за ознакою статі щодо ефективних методів і форм запобігання та протидії домашньому насильству та проаналізувати отримані результати;
- 7) надати рекомендації соціальним працівникам центру сім'ї щодо вибору дієвих методів і форм запобігання проявам домашнього насилля за ознакою статі.

Методи дослідження. Для досягнення мети дипломної роботи використано такі методи: аналіз, індукція та дедукція, систематизація, узагальнення наукової джерел з проблеми запобігання та протидія домашньому насильству за ознакою статі; опитування жертв насилля за ознакою статі з метою вияву ефективних методів і форм запобігання та протидії домашньому насильству; методи кількісного та якісного аналізу.

Теоретична і практична цінність роботи полягає у вивченні форм і методів запобігання та протидія домашньому насильству за ознакою статі. Розроблені у ході дослідження рекомендації можуть бути використані в практичній діяльності соціальних працівників Центру сім'ї Дніпровського району

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків і рекомендацій, а також списку посилань. Загальний обсяг роботи – 62 сторінок (з них основного тексту – 56). Список використаних джерел містить 57 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЛЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

1.1. Поняття домашнього насилля: види та характеристики

Ставлення суспільства та держави до насильства в сім'ї зазнавало постійних змін протягом історії. У минулому багато видів домашнього насильства фактично були легалізовані. Держава, дотримуючись принципу невтручання у сімейні справи, фактично надавала сімейним кривдникам широкі повноваження над іншими членами сім'ї.

Згідно з Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», існує чотири форми цього явища: фізичне, психологічне, економічне та сексуальне насильство. Розглянемо детальніше кожен форму. Економічне насильство включає контроль над фінансами, ресурсами або можливостями людини з метою підкорення, контролю чи знуцання. Це може призвести до серйозних наслідків для жертви, включаючи відчуття безпорадності, залежність від насильника, а також психологічні та фізичні травми [22].

Психологічне насилля виявляється через словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування та інші дії, що обмежують волевиявлення особи та контроль над її репродуктивною сферою. Такі вчинки або бездіяльність викликають у потерпілих страх за власну безпеку або безпеку близьких, емоційну невпевненість, нездатність захистити себе, і негативно впливають на їх психічне здоров'я. Сексуальне насильство охоплює будь-які сексуальні дії, що відбуваються без згоди особи, незалежно від того, чи це доросла людина, чи дитина. Це може включати непрохані дотики, примусові сексуальні акти, а також будь-які сексуальні дії в присутності дитини. Фізичне насильство проявляється в різних формах, від менш агресивних дій, таких як ляпаси, щипання чи стусани, до серйозних випадків побиття, нанесення тілесних

ушкоджень, незаконного позбавлення волі та навіть смертельних наслідків. Таке насильство має серйозні наслідки не лише у фізичному, але й у психологічному аспекті, порушуючи відчуття безпеки та створюючи страх і безпорадність [22].

Відповідно до статті 1 Декларації ООН про усунення насильства проти жінок, насильство стосовно жінок визначається як «будь-який акт насильства за ознакою статі, що завдає або може завдати фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди або страждання жінкам, включаючи погрози здійснення таких актів, примус або свавільне обмеження свободи, незалежно від того, чи відбувається це в суспільному чи особистому житті». Це насильство, засноване на статевій приналежності, може включати фізичні, сексуальні чи психологічні дії, спрямовані проти жінок, загрози, примусове обмеження свободи та інші дії, що завдають шкоди або призводять до страждань [7].

Гендерне насильство становить серйозну проблему, яка потребує уваги та активних дій для захисту прав жінок і забезпечення їхньої безпеки та гідності в усіх сферах життя. Для цього необхідно сприяти розумінню, освіті, протидії та підтримці жінок, щоб гарантувати їхню безпеку та права на повноцінне життя. У багатьох суспільствах, включаючи українське, обізнаність про шкідливі наслідки та неприпустимість насильства в родині є недостатньою. Це часто призводить до того, що жертви домашнього насильства не звертаються за допомогою до відповідних органів або не шукають підтримки через соціальний тиск або страх перед подальшим насильством. Недостатнє визнання насильства в родині як протиправної дії та розуміння його як норми може призвести до небезпечних наслідків, зокрема до продовження насильства та погіршення стану жертв. Потрібно широко інформувати громадськість про неприйнятність насильства та наявні ресурси для допомоги жертвам. Підвищення обізнаності, освіти та підтримки для постраждалих від домашнього насильства є важливими кроками для подолання цієї проблеми. Також важливо вдосконалювати законодавство та його виконання, щоб забезпечити захист жертв та покарання винних [7].

У деяких культурних або соціальних середовищах певні форми домашнього насильства можуть вважатися менш серйозними або навіть прийнятними. Навіть якщо більшість людей визнає фізичне насильство (таке як побиття, зґвалтування, сексуальне рабство) протиправним, важливо розуміти, що психологічне та економічне насильство, хоча і не завдають фізичних травм, можуть мати серйозні наслідки для жертв. Культурні переконання, що насильство може мати "виховний" характер у сім'ї, є необґрунтованими та неприйнятними. Будь-яка форма насильства не тільки порушує права людини, але й може мати довготривалі негативні ефекти на фізичне та психологічне здоров'я жертви. Для зміни таких уявлень і вирішення проблеми необхідна системна робота: від освіти та інформаційних кампаній до зміни законодавства та активної підтримки жертв. Важливо активно виступати проти будь-яких форм домашнього насильства та надавати підтримку тим, хто стикається з цією проблемою [4].

Фактори неблагополуччя в родині, які можуть стати причинами домашнього насильства, включають:

1. Сімейні стресори, що варіюються від мікростресорів, як фінансові труднощі чи погані умови проживання, до макростресорів, таких як травматичні події чи життєві кризи. Вони можуть створювати напругу у сімейних стосунках та провокувати конфлікти.
2. Сімейні труднощі, які виникають під час перехідних моментів, наприклад, розлучення, зміна місця проживання або проблеми зі здоров'ям членів сім'ї. Це може підвищувати рівень стресу та сприяти конфліктам.
3. Сімейні кризи, що виникають, коли сім'я не здатна адаптуватися до змін у своїй структурі, потребують перетворення стосунків між її членами. Це може призводити до руйнування звичних структур і виникнення конфліктів.

4. Зловживання алкоголем, наркотиками або наявність психічних захворювань можуть сприяти насильству в сім'ї через зміну поведінки, викликану цими факторами [10].

Циклічні патерни насильства різні, але вони завжди повторюються, нарощуючи інтенсивність і частоту. Під час обговорення домашнього насильства важливо звертати увагу на сутність цього явища, його динамічні процеси та форми. Насильство є результатом людської діяльності і виникає за певних умов, характеризуючись циклічністю, яка має як очевидні, так і приховані ознаки. За словами Леонор Уолкер, процес насильства можна охарактеризувати як циклічний і схильний до повторення. На певному етапі емоційна напруга між членами родини зростає, потім гнів вибухає, часто у вигляді насильницьких дій. Після таких спалахів кривдник може відчувати каяття, стаючи підкреслено уважним і ніжним. Далі настає період спокою, але напруга знову накопичується, неминуче призводячи до нового спалаху [10].

Витоки насильства в українських родинах мають історичні корені, пов'язані з патріархальною структурою, яка закріпилася у процесі формування інституту сім'ї. У патріархальній системі підвищувалася роль чоловіка, тоді як жінка опинялася у підлеглому становищі спочатку щодо батька, а згодом – щодо чоловіка. Чоловіча влада в родині була наслідком зосередження у їхніх руках майна та влади. Така родина була багатолінійною, багатопоколінною та багатодітною.

Сьогодні насильство в сім'ї щодо жінок відображає дисбаланс між чоловіками та жінками в суспільстві. Його гострота свідчить про нездоровий соціально-моральний клімат у країні та неможливість жінок почуватися захищеними і вільними. Проблема домашнього насильства є дуже делікатною, і про неї часто замовчують, хоча в Україні важко знайти жінку, яка б не зазнала хоча б одного разу грубості, психологічного тиску, фінансового шантажу чи фізичних ушкоджень. У наукових дослідженнях домашнє насильство переважно

розглядалося лише у контексті фізичного насильства згідно з кримінальним законодавством. Багатогранність цього соціального явища, яка проявляється у різних формах, згадувалася тільки у зв'язку з фізичним насильством.

Причини, що підтримують домашнє насильство, криються у звичаях громади, системі норм та правил, які визначають поведінку для жінок та чоловіків. Найчастіші причини домашнього насильства включають значне погіршення житлових умов сім'ї, втрату роботи основних годувальників, агресію та негативний психологічний клімат у родині. Також серед причин є сімейні сварки, нехтування дітьми, алкоголізм і наркоманія батьків.

Ще однією важливою причиною домашнього насильства є соціальний статус індивіда та життєві обставини. З одного боку, соціальний статус може перешкоджати індивіду самоствердитися у певних ролях, а з іншого – показ своєї сили і контролю над іншою людиною, яка не має такого статусу. Основною метою будь-якого насильства є встановлення контролю над іншою людиною, а психологічне насильство в близьких стосунках є одним із способів керувати життям партнера. Положення чоловіка як єдиного годувальника часто призводило до зловживання своєю владою, пригнічення жінок та дітей, позбавлення їх права на власну думку тощо [6].

Соціальна позиція чоловіка в родині сьогодні втрачає свою переважну роль, оскільки жінка може самотійно забезпечувати себе і дитину, і тому вона більше не збирається терпіти чоловіка. Іноді жінка сама стає агресором. На думку деяких авторів, у сучасному суспільстві подружжя більше зосереджені на кар'єрі, самовдосконаленні та освіті, вважаючи сім'ю вторинною [39].

Гендерні стереотипи в сучасному суспільстві й надалі впливають на всі аспекти сімейного життя. Стиль взаємин подружньої пари, дітей та інших членів сім'ї часто формується на основі стереотипів. Під впливом гендерних стереотипів хлопчиків і дівчат виховують по-різному. До дівчат завжди пред'являють суворіші вимоги щодо поведінки, зовнішнього вигляду та інших аспектів. Соціалізація

хлопчиків акцентується на вольових якостях, фізичній силі, заохочується лідерство і навіть агресивність. Гендерні стереотипи також визначають розподіл ролей і функцій у сім'ї. Традиційно чоловік виконує ролі управління, забезпечення родини та захисту, тоді як жінка орієнтована на вирішення побутових питань, виховання дітей та інші домашні обов'язки [39].

Зі зміною соціального становища жінок ми бачимо нові форми розподілу ролей і стилів взаємин у сім'ї. Культура спілкування змінюється разом зі світоглядом чоловіків, що призводить до змін у їхніх стосунках. Багато проблем у взаєминах між чоловіками та жінками зумовлені їхніми відмінностями – емоційними, психічними та фізичними. Ці відмінності можуть стати перешкодою для взаєморозуміння, якщо не докладати зусиль [40].

Незважаючи на різницю, чоловіки та жінки є рівними членами суспільства, з однаковими правами та свободами. Однак, фізична сила часто дозволяє чоловікам діяти за принципом "хто сильніший – той правий", що порушує конституційні права жінок. Чоловік, який відчуває свою неповноцінність у родині, може не погоджуватися з таким станом речей і компенсувати це агресією та насильством, спрямованими на близьких [40].

Іноді жертва може відчути емпатію до агресора через спільність людських страхів та слабкостей. Це явище відоме як стокгольмський синдром – несвідома захисна реакція, яка розвивається у відповідь на певні види насильства. Сутність цього синдрому полягає у формуванні симпатії та патологічної прив'язаності жертви до агресора. Термін був введений криміналістом Нільсом Беджеротом під час аналізу захоплення заручників у Стокгольмі у 1973 році. З біологічної точки зору, це явище дозволяє жертві вижити, підлаштовуючись під ситуацію і проявляючи слухняність, сподіваючись на більш поблажливе ставлення агресора [43].

Це важливий аспект розуміння взаємин, де насильство може починатися з побутових ситуацій і призводити до розвитку стокгольмського синдрому в

середовищі, де домінує насильство. Стокгольмський синдром може виникати не лише у випадках захоплення заручників, а й у стосунках, де одна особа систематично зловживає іншою. Це явище особливо шкідливе в домашніх умовах, де жертва може почати виправдовувати дії агресора, намагаючись зберегти свою психічну стійкість [43].

Насильство та його психологічні наслідки можуть проникати в різні аспекти життя, тому важливо розуміти, що будь-яка форма насильства є неприпустимою. Підтримка та доступ до ресурсів для жертв є важливими для їхнього виходу з таких стосунків та забезпечення безпеки. Особливо схильні до стокгольмського синдрому люди, які виростили в обставинах, де насильство було нормою. У таких умовах діти можуть запам'ятовувати рідкісні моменти похвали від батьків і використовувати їх як виправдання жорстокого поводження [24].

Варто зазначити, що насильство в родині часто сприймається виключно як фізичні побої та тілесні ушкодження, а брутальне поводження. Однак навіть за таких обставин багато постраждалих не звертаються за допомогою. Психологічне та економічне насильство, хоча й менш помітне, також є тяжким та принижуючим людську гідність.

Причини виникнення насильницької поведінки можуть бути різноманітними: економічними, психологічними, соціальними або фізіологічними. Кожна з них окремо або в поєднанні може стати рушійною силою, що спонукає чоловіка до насильства над своєю дружиною.

1.2. Особливості прояву домашнього насилля за ознакою статі

У сучасному світі проблема домашнього насильства стає однією з найглибших і найбільш актуальних. Вона охоплює не лише психологічний аспект, а й медичний, соціальний та юридичний. Насильство залишає найтяжчі психологічні

травми, які впливають на всі аспекти функціонування людини: від пізнавальних процесів до сну, апетиту і особистісних змін [11].

Домашнє насильство означає ситуацію, коли одна особа намагається контролювати поведінку і почуття іншої члена сім'ї. Це не лише фізичні дії, що призводять до страху, а й спроба контролювати думки, почуття та поведінку іншої особи [11].

Жертви домашнього насильства несуть не лише фізичні, але й серйозні психологічні травми, які можуть мати довгострокові наслідки для їхнього психічного здоров'я. Серед наслідків фізичного насильства для жінок, які шукають притулок, зустрічаються такі проблеми, як депресія, відчуття замкнутості, тривожність та зниження самооцінки.

Сексуальне насильство, зазвичай, включає як фізичні, так і психологічні аспекти і завдає особливо тяжкої травми жертвам. Серед психологічних наслідків сексуального насильства можна виділити:

- зниження самооцінки;
- відчуття ізоляції, втрати і нездатності справлятися з ситуацією;
- почуття туги та депресивних станів;
- нічні кошмари та спогади;
- зловживання алкоголем та схильність до наркотиків;
- збільшення рівня дратівливості та ймовірність психоемоційних зривів, схильність до суїцидальних думок [14].

Дослідження К. Б. Левченка вказують на значення психологічного насильства у формуванні особистості, яке, хоч і не завдає фізичних травм, але обмежує особистісний розвиток в умовах домашнього насильства.

Багато вчених вважають, що більшість проблем, що виникають у жертв домашнього насильства, пов'язані саме з психологічним насильством, що проникає у всі інші форми насильства. Психологічне насильство сприяє розвитку всього спектру насильницьких проявів з боку партнера [15].

Щодо емоційної сфери жінок-жертв домашнього насильства, дослідження М. І. Дмитренко показали, що вони часто мають високі показники тривожності та соціальної емоційності, особливо при психологічному насильстві з боку партнера. Різні види насильства активізують різноманітні емоційні реакції, від страху і самотності до вини і роздратування [19].

Для осіб, які стали жертвами насильства, характерною є заборона вираження своїх емоцій. Це стосується не лише негативних емоцій, а й позитивних переживань, які вони вважають неабияк непристойними, і з часом такі емоції зникають у них. У клінічній практиці добре відомо, що приховування почуттів призводить до різних особистісних та фізичних розладів. Симптоми, спостережені у людей, що пережили насильство в сім'ї, подібні до симптомів посттравматичного стресового розладу. Такі розлади відображаються не лише на емоційному рівні, а й впливають на мотивацію, когнітивні здібності та інші аспекти особистості.

Особистісні особливості жінок, які стали жертвами домашнього насильства, включають самообмеження, відчуття відчуження та негативізм, а також відмову висловлювати свою позицію. Часто вони вдаються до психологічних механізмів захисту, таких як витіснення бажань або проекція неприйнятних якостей на свого партнера. Також помітні страх вираження потреби у ніжності та тенденції до самопожертви [30].

Багато авторів вказують на те, що прихильність до агресора у жертв домашнього насильства має деструктивне значення, оскільки дії агресора стають для них особливо негативними. Жінки, які переживають насильство, часто відчувають внутрішній конфлікт між бажанням незалежності та прихильністю, що посилюється фізичними та психологічними травмами. Це призводить до відчуття самотності та пасивності у відносинах зі світом.

Науково досліджено різні фактори, що впливають на зміну особистості в умовах домашнього насильства, включаючи характер насильства, особистісні особливості, соціокультурні стереотипи та особистісну активність.

Враховуючи різницю у виявленні зазначених вище факторів, В. Г. Ромек розпізнає три типи сприйняття ситуацій насильства:

- Активна спроба подолання.
- Прагнення уникнути осуду.
- Відчуття втрати власних ресурсів [35].

Жінки, які стали жертвами домашнього насильства, часто мають низьку самооцінку, спотворене уявлення про сім'ю та роль жінки в суспільстві, а також відчують почуття провини та умовної підтримки образу агресора, психічна напруга і так далі. Тому робота з цією категорією клієнтів вимагає урахування як психологічного, так і соматичного стану жінок.

До цього часу проблема насильства чоловіка над дружиною в основному розглядалася через фізичні аспекти. Підходи полягали у розгляді цих проблем з психосоціальної перспективи для жертв та, відповідно, в пошуку нових шляхів їх вирішення. Загалом, під насильством розуміють ситуації, де одна сторона використовує зовнішній примус чи загрозу для контролю над іншою, порушуючи її права, вільності та безпеку. Ця дефініція охоплює різноманітні форми насильства, включаючи фізичне, психологічне, економічне та сексуальне, а також насильство в сім'ї, на робочому місці, у суспільстві та політичне [38]. Домашнє насильство має глибокі корені у старих поглядах на гніт, заснованих на міжстатевому, економічному або фізичному підпорядкуванні у сімейних відносинах. Це насильство спрямоване на завдання прямої чи непрямой шкоди іншій особі та має на меті вплинути на її поведінку, супроводжується нанесенням матеріальної або моральної шкоди [28].

У минулому Радянському Союзі існувало кілька причин, що ускладнювали розробку ефективних стратегій боротьби з домашнім насильством, а жаль, багато з них залишаються актуальними й для українського суспільства й до цього дня. Серед них можна виділити такі: ідеалізація радянської сім'ї; обмеженість досліджень у сфері насильства в сім'ї через страх втручання у приватне життя,

яке рівносильно з рішучим впливом на сімейний інститут; відсутність потреби в застосуванні додаткових санкцій юридичної відповідальності за насильство, оскільки радянська сім'я знаходилася поза контролем держави; табу на втручання в сімейні відносини у слов'янській культурі, що ілюструється поглядом "б'є, значить любить" [18].

Існують особливості психологічної роботи з особами, які стали жертвами домашнього насильства. Важливим аспектом для психологів, які працюють з такими жертвами, є розуміння власних переконань, поглядів та уявлень щодо причин та відповідальності за насильство. Це включає розуміння того, як психолог реагує на ситуації насильства та їх наслідки, а також його ставлення до жертв та їх відповідальності за власну ситуацію. Соціальні уявлення про вину жертв можуть ускладнювати роботу психолога та сприяти стигматизації жертв. Психологам необхідно мати чітке розуміння та вміння працювати з підсвідомими переконаннями суспільства, щоб надати адекватну підтримку та допомогу жертвам насильства. Підготовка волонтерів, які допомагають на гарячих лініях довіри, а також професійних психологів, є важливою для забезпечення ефективної психологічної підтримки жертвам насильства. Це сприяє забезпеченню адекватної та професійної підтримки тим, хто потребує допомоги в складних ситуаціях. Надання психологічної підтримки жертвам насильства враховує вплив негативних чинників зовнішнього середовища на психічне здоров'я, що може призвести до різних психологічних порушень. Розуміння цих аспектів дозволяє психологам ефективно допомагати жертвам та сприяти їхньому психологічному відновленню.

Під час аналізу робіт Л. Заїді виявлено кілька ключових рис, які впливають на ситуацію насильства [50].

1. Низька самооцінка та недооцінка власних можливостей. Кривдник посіває в жінці переконання в її некомпетентності та відповідальності за насильство, що спрямовується проти неї.

2. Залежність. Жінка зазнає недостатнього бажання уникати агресора, а іноді проявляє мазохістські тенденції. Вона часто визначає свою ідентичність через стосунки з іншими, переважно зі своїм партнером. Економічна залежність також може бути чинником, який слід враховувати для психолога.
3. Дефіцит комунікативних навичок. Жінки, які стають жертвами домашнього насильства, часто не володіють навичками ефективної взаємодії. Вони мають проблеми у вираженні гніву, розумінні власних потреб та шляхів їх задоволення, а також у вирішенні конфліктів. Ці жінки часто не визначають меж своїх психологічних та фізичних границь чітко. Вони або дуже швидко довіряють, або зовсім нікому не довіряють.
4. Ізоляція. Жінка-жертва часто перебуває в ізоляції через строгий контроль з боку партнера над її соціальними контактами. Це призводить до залежності від нього через відсутність нової інформації про навколишній світ. Після насильства вона продовжує залишатися емоційно або фізично ізольованою через страх і сором.
5. Безпорадність. Це типова реакція жертв насильства, особливо коли агресор використовує свій контроль і владу для підкорення їх. Це може викликати відчуття втрати контролю над власним життям, відчуття безсилля та втрату впливу на власну ситуацію. Ця безпорадність може призвести до серйозних психологічних наслідків, таких як депресія, суїцидальні думки та низька самооцінка. Жінка-жертва може відчувати складнощі у прийнятті рішень, перестати піклуватися про себе та втратити здатність планувати майбутнє через вплив агресора та власний внутрішній конфлікт. Надія на зміну поведінки партнера може бути спробою зберегти внутрішній світ і віру у можливе поліпшення ситуації, але це також може утримувати жертву у шкідливому відношенні, оскільки зміна поведінки агресора не є завжди реальною.

6. Психологічні захисні механізми, такі як раціоналізація та заперечення, можуть мати суттєвий вплив на сприйняття та управління досвідами жертвами насильства. Наприклад, після пережитого насильства жертва може використовувати ці механізми для уникнення болючих спогадів або спроби зменшення психічного дискомфорту, пов'язаного з цими подіями. Проте активне використання таких механізмів може також призвести до відмови від реальності або спотворення спогадів про насильство, ускладнюючи розуміння власних почуттів та внутрішню конфліктність. Роль психолога стає дуже важливою у таких випадках: допомагати жертві розуміти, що ці захисні механізми є нормальною реакцією на стрес, але вони також можуть перешкоджати усвідомленню та відновленню психічного здоров'я. Підтримка психолога допомагає поступово знову включати відторгнуті або заперечені почуття та досвід, з метою покращення психічного стану та загального самопочуття.
7. У жертв насильства в сім'ї спостерігається підвищена тривожність, яка проявляється в різних аспектах, згідно з J. Briere: гіперреактивність на передбачувану небезпеку, збільшена потреба у контролі, неправильна інтерпретація нейтральних або позитивних міжособистісних сигналів як загрозливих, а також фізичні прояви тривожності. Отже, сучасні дослідження вказують на те, що домашнє насильство має свої специфічні особливості, такі як різноманітність форм насильства, повторювані інциденти з метою набуття контролю, стресовість для жертв, схильність до деструктивних змін особистості та можливість розвитку психологічних порушень [50].

1.3. Форми та методи запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі

За період незалежності України було встановлено сильну національну правову базу для протидії домашньому насильству. Ця база, яка колись була інноваційною, тепер потребує суттєвих змін, що стосуються визначень, понять і механізмів реагування та співпраці між відомствами. Нормативно-правові засади протидії насильству над жінками та в сім'ї в Україні складаються із міжнародного та національного законодавства. Міжнародні стандарти стали основою для національного законодавства в цій області. Домашнє насильство завжди існувало в соціумі, розглядаючись як одна з форм організації сімейного життя, яка передбачала підкорення голові сім'ї – чоловікові, як годувальнику. Патріархальні традиції отримували підтримку від держави, яка закріплювала в її джерелах право чоловіка на абсолютну владу над родиною, включаючи право розпоряджатися життям членів родини.

З часом змінилися цивілізаційні норми і підходи до насильства, що стало вважатися неприпустимим більшістю країн світу. Якщо раніше сімейні справи були закриті від втручання держави, то згодом держава отримала обов'язок захищати порушені права, що призвело до необхідності створення міжнародних стандартів, на які повинні були орієнтуватися держави при створенні національного законодавства з метою протидії домашньому насильству. З метою боротьби з цією проблемою міжнародна спільнота цілеспрямовано створювала правову базу, що включала масу міжнародних документів, спрямованих на запобігання та протидію гендерно-зумовленому насильству [53].

Визнання рівності прав чоловіків та жінок відіграє ключову роль у боротьбі з домашнім насильством, яке є формою гендерно зумовленого насильства. На міжнародному рівні це визначення було закріплено у ряді документів, зокрема [53, с. 14]:

- Статут Організації Об'єднаних Націй (1945 р.);
 - Загальна декларація прав людини (1948 р.);
 - Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.);
 - Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.);
 - Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.);
- [53, с. 14].

Феміністський рух відіграв важливу роль у боротьбі з дискримінацією стосовно жінок, сприяючи визнанню їх прав, які їм було позбавлено до середини ХХ століття. Це призвело до створення міжнародних нормативно-правових актів, що гарантували жінкам права та можливості в різних суспільно-значущих сферах, включаючи [53, с. 14]:

- Конвенцію Міжнародної Організації Праці про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності №100 (1951 р.);
- Конвенцію про політичні права жінок (1952 р.);
- Конвенцію про громадянство одруженої жінки (1957 р.);
- Конвенцію про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів (1962 р.);
- Декларацію про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів (1974 р.);
- Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок (1979 р.);
- Загальну рекомендацію №19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації стосовно жінок (1992 р.);
- Декларацію ООН про викорінення насильства стосовно жінок (1993 р.);
- Пекінську декларацію та Платформу дій (1995 р.);
- Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (1999 р.);

- Цілі сталого розвитку (2015 р.) [53, с.14].

Визнання прав дітей та їх захист стали актуальними під час Першої світової війни, коли суспільство стало усвідомлювати необхідність захисту вразливих дітей. Патріотичні конфлікти підкреслили необхідність уваги до дитячого благополуччя та захисту їхніх прав. Спостереження за стражданнями дітей від військових дій спонукали суспільство та уряди визнати необхідність заходів для захисту та забезпечення прав дітей. Це призвело до зміни уявлень про дитячі права та роль суспільства у їхньому забезпеченні. Важливим стало визнання державної ролі в створенні умов для здорового розвитку дітей та захисту їхніх прав на освіту, безпеку та гідне життя.

У цьому контексті було прийнято ряд міжнародних актів, спрямованих на захист та забезпечення прав дітей, а також на формування "нульової" толерантності до будь-яких форм насильства щодо них. Серед таких актів [53]:

- Женевська декларація прав дитини (1924 р.);
- Декларація прав дитини (1959 р.);
- Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу № 138 (1976 р.);
- Конвенція про права дитини (1989 р.);
- Європейська конвенція про здійснення прав дітей (1996 р.);
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (2007 р.);
- Європейська соціальна хартія (1996 р.);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень (2014 р.) [53].

Останнім часом у світовій спільноті було визнано, що домашнє насильство є складною проблемою, яку потрібно вирішувати спільними зусиллями. Тому були розроблені стандарти та "модельні закони" для боротьби з цим явищем. Наприклад, модельне законодавство ООН про домашнє насильство визначає підходи до його протидії та має рекомендаційний характер для держав.

Стамбульська конвенція (повна назва - Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству) є одним з найважливіших міжнародних документів, що ставить своєю метою протидію насильству проти жінок і домашньому насильству. Вона визначає широкий спектр заходів для запобігання насильству, захисту жертв та покарання винних осіб.

Основні цілі Стамбульської конвенції прописані на рис. 1.1.

Структура Конвенції, що складається з 81 статті, організована у 12 глав, ґрунтується на принципі "4 P"

1. Попередження (Prevention)
2. Захист та підтримка жертв (Protection and support of victims)
3. Проведення суду над винуватцями (Prosecution of offenders)
4. Інтегровані політики (Policies Integrated) [56].

Конвенція криміналізує різні форми насильства проти жінок. Парламентська асамблея повинна регулярно перевіряти виконання цього документа. Для країн, що ратифікували Конвенцію, її положення є обов'язковими та передбачають узгодження національного законодавства з нею. Це означає передбачення кримінальної відповідальності у таких випадках як психологічне насильство, переслідування, фізичне та сексуальне насильство, різноманітні злочини в ім'я честі та сексуальне домагання [32].

Кожна сторона Конвенції зобов'язана забезпечити створення належних та доступних притулків для постраждалих, організувати безкоштовні телефонні лінії підтримки та центри для жертв зґвалтування або сексуального насильства. Конвенція також підкреслює важливість врахування прав і потреб дітей-свідків домашнього насильства при наданні їм послуг захисту та підтримки.

Ратифікація Стамбульської конвенції є кроком до системних реформ, спрямованих на боротьбу з гендерно зумовленим насильством [29].

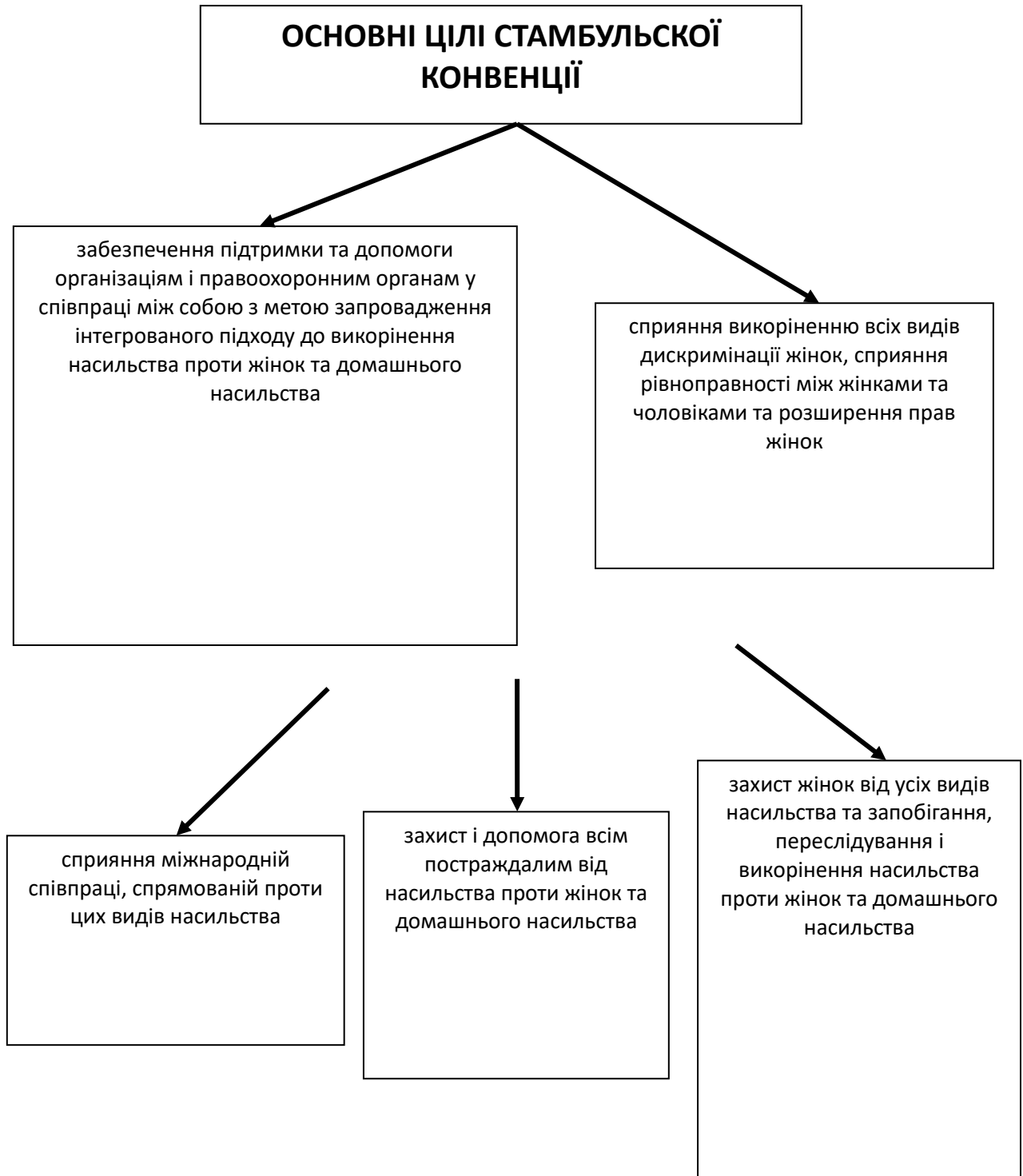

Рис. 1.1. Основні цілі Стамбульської Конвенції [56]

Таким чином, проблема домашнього насильства представляє собою складне явище, яке порушує права людини та виражає дискримінацію. У боротьбі

з ним важливу роль відіграють міжнародні акти, спрямовані на усунення дискримінації. При створенні ефективного національного законодавства варто враховувати позитивний досвід інших країн у протидії домашньому насильству та слідувати рекомендаціям міжнародних організацій. Для покращення законодавства та практики щодо боротьби з домашнім насильством ми маємо користуватися принципами широкого спектра міжнародних документів.

Подальший успіх залежить від того, наскільки повно держава інтегрує міжнародні стандарти у національний контекст. Україна, як демократична країна, що прагне до інтеграції з Європейським Союзом, має дотримуватись міжнародного законодавства у сфері прав людини. Це означає, що всі рекомендації щодо впровадження міжнародних норм у вітчизняне законодавство у боротьбі з домашнім насильством мають бути враховані. Ратифікація Стамбульської конвенції є значним кроком у цьому напрямі [53].

Окремо, рішення Європейського суду з прав людини становлять обов'язкові норми, адже вони сприяють формуванню європейських стандартів у протидії домашньому насильству. Країни, які ратифікували Стамбульську конвенцію, зобов'язані сприяти участі засобів масової інформації та приватного сектора у встановленні стандартів, сприяючи повазі до гендерних ролей і викликаючи ставлення, що виправдовує насильство проти жінок. Програми підвищення обізнаності та усвідомлення про насильство, а також про гендерну рівність, грають важливу роль у формуванні ненасильницького ставлення та зміні соціальних стереотипів. Також важливо просувати розширення прав та можливостей жінок у суспільстві. Програми навчання для правопорушників, які вчинили насильство, сприяють формуванню ненасильницької поведінки, тоді як залучення чоловіків та хлопців до запобіжних заходів щодо насильства також є важливим аспектом цієї роботи. Навчання спеціалістів для реагування на насильство та надання допомоги постраждалим є ключовим для ефективного протистояння цій проблемі [53].

Безпека та потреби тих, хто постраждав або був свідком насильства, мають бути головними пріоритетами у всіх заходах захисту, що приймаються країною.

Ці особи мають право на:

- Отримання інформації про свої права та способи отримання допомоги у зрозумілій для них мові.
- Доступ до служб підтримки, спеціалізованих на допомозі жінкам, зазвичай відповідальних за надання допомоги у разі певного виду насильства, а також загальних служб, таких як юридична консультація, психологічна підтримка, фінансова допомога, надання житла, освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги та підтримка в знаходженні роботи.
- Інформацію про регіональні та міжнародні механізми подання скарг та можливість скористатися ними.
- Безперешкодний доступ до місцевих притулків для жінок та дітей.
- Безперешкодний доступ до медичних та юридичних послуг у найближчих центрах, де надають медичну консультацію, травматологічну допомогу та судово-медичні експертизи.
- Підтримку та заохочення з боку владних органів для повідомлення про випадки насильства з метою подальшого притягнення винних до відповідальності.
- Застосування термінових заборонних приписів, які дають право правоохоронцям виносити обмеження щодо перебування правопорушників у певних місцях протягом певного часу.
- Застосування захисних або обмежувальних приписів для негайного захисту постраждалої без подальших наслідків для неї.
- Прийняття рішень щодо опіки та відвідування дітей на основі першочергового врахування їхніх прав та безпеки.

- Цілодобовий доступ до безкоштовних телефонних ліній допомоги, які надають експертну пораду та направляють їх до відповідних служб підтримки.
- Увагу до основних інтересів дітей-свідків насильства та забезпечення психологічної підтримки, враховуючи їхні вікові потреби [28].

Якщо країна затвердила Стамбульську конвенцію, вона зобов'язана забезпечити:

1. Впровадження законодавчих заходів та судових процедур, спрямованих на протидію насильству, включаючи встановлення стримуючих санкцій для порушників.
2. Гарантування того, що у разі кримінальних правопорушень або порушень наказу суду щодо захисту сім'ї застосовуються адекватні кримінальні та правові санкції, які можуть включати тюремне ув'язнення, екстрадицію, контроль і нагляд, а також позбавлення батьківських прав.
3. Ефективне державне кримінальне переслідування правопорушень, пов'язаних із насильством щодо жінок, незалежно від наявності скарги від постраждалих, з урахуванням того, що жінки частіше страждають від насильства.
4. Розгляд обтяжливих обставин, таких як інтимний або близький зв'язок з постраждалою, присутність дитини під час вчинення злочину, або попередня судимість за подібні злочини.
5. Законодавство, яке визнає насильство стосовно жінок кримінальним правопорушенням, та відмова від використання культурних або традиційних виправдань для насильства.
6. Ефективне поліцейське розслідування та реагування на ситуації насильства, включаючи реагування на прохання про допомогу та здійснення розслідування всіх звернень про насильство.
7. Захист прав дітей та постраждалих, включаючи можливість подавати в суд на правопорушників після досягнення повноліття та співпрацю зі спеціалізованими установами.

8. Координацію оцінки ризиків для ефективного визначення потенційних небезпек та прийняття відповідних заходів.
9. Недопущення покладання вини на постраждалу від насильства та захист її приватного життя під час розслідування та судочинства.
10. Право на інформування та підтримку для постраждалих на всіх етапах процесу, включаючи правову консультацію, доступ до служб підтримки та можливість представляти свої інтереси в суді.
11. Захист постраждалої під час розслідування та судочинства від залякування та повторної віктимізації.
12. Недопущення будь-яких дій або практик, що можуть покласти вину на постраждалу або погіршити її стан.
13. Забезпечення недоторканності приватного життя та захисту інформації про постраждалу від небажаних контактів з правопорушником [30].

Якщо країна прийняла Стамбульську конвенцію, то вона має забезпечити наступне:

1. Забезпечення співпраці між різними установами для ефективного взаємодії між судовою системою, прокуратурою, правоохоронними органами, місцевими та регіональними владними структурами та громадськими організаціями.
2. Підтримка громадського суспільства та співпраця з ним в контексті впровадження конвенції.
3. Залучення органів влади та інституцій як ключових партнерів у впровадженні Стамбульської конвенції.
4. Координація та моніторинг виконання конвенції шляхом створення або делегування відповідальності державному органу.
5. Реалізація політики, спрямованої на захист прав постраждалих від домашнього насильства та боротьбу з цим явищем, з урахуванням прав людини.

6. Забезпечення належного фінансування всіх учасників впровадження Стамбульської конвенції, включаючи неурядові організації.
7. Прийняття всеосяжного законодавства та політики, яка враховує гендерні аспекти, зокрема щодо протидії всім формам домашнього насильства.
8. Збір та аналіз даних про розповсюдження насильства щодо жінок та ефективність заходів протидії, з метою порівняння з іншими країнами та сприяння співробітництву [43].

Україна вживає кроки для протидії домашньому насильству шляхом розробки та прийняття ряду законодавчих актів та заходів, що базуються на міжнародних стандартах та рекомендаціях ООН та інших організацій. Тим не менш, це лише початок у складній боротьбі, яка вимагає інтегрованого підходу та постійного вдосконалення законодавства та заходів [40].

1.4. Нормативно-правові акти щодо запобігання та протидії домашньому насиллю за ознакою статі в Україні

Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" визначає організаційні та правові основи для запобігання та протидії домашньому насильству, а також встановлює основні напрями державної політики у цій сфері. Він також визначає список суб'єктів, які здійснюють заходи з цього питання, включаючи спеціальні заходи для боротьби з домашнім насильством, відповідальність за його вчинення та надання допомоги постраждалим особам. Відповідно до статті 10 Закону, до обов'язків уповноважених підрозділів Національної поліції України в цій сфері належить виявлення випадків домашнього насильства та реагування на них, розгляд заяв і повідомлень про насильство, надання допомоги постраждалим особам та інші завдання. Вони також здійснюють контроль за виконанням спеціальних заходів протидії насильству і звітують про свою діяльність центральному органу виконавчої

влади, що координує державну політику у цій сфері. Дії цих підрозділів відповідають міжнародним стандартам у сфері боротьби з домашнім насильством і оцінці ризиків [22; 53].

Поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи [22].

Закон України "Про Національну поліцію" передбачає, що поліція зобов'язана вживати заходів для запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, згідно зі статтею 23 цього закону. У Законі України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" визначено заходи для запобігання насильству за ознакою статі, відповідальність за порушення законодавства з цього питання та інші аспекти. Згідно з Законом України "Про безоплатну правову допомогу", безоплатну вторинну правову допомогу надають особам, які постраждали від домашнього насильства чи насильства за ознакою статі, і ця допомога включає захист, представництво в судах та інших органах, складання процесуальних документів. Закон України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами" включає до Кримінального кодексу України статті, що стосуються обмежувальних заходів для осіб, які скоїли домашнє насильство, самого домашнього насильства, невиконання обмежувальних заходів та сексуального насильства [57].

У Кодексі України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за домашнє насильство. Згідно зі статтею 39-1, суд може вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство або насильство за ознакою статі, на проходження спеціальної програми, передбаченої

відповідними законами. Згідно зі статтею 173-2, домашнє насильство або насильство за ознакою статі, що призводить до шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а також невиконання вимог щодо заборонних приписів чи неповідомлення про місцезнаходження може призвести до нарахування штрафу або громадських робіт. Якщо особа вже притягалася за подібне порушення протягом року, їй загрожує більш сувора відповідальність [57].

У Кримінальному кодексі України розглядається домашнє насильство як умисне, систематичне застосування фізичного, психологічного або економічного насильства проти подружжя, колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Такі дії можуть призвести до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. За це передбачена відповідальність у вигляді громадських робіт, арешту, обмеження волі або позбавлення волі. Крім того, для визнання злочину домашнього насильства необхідно, щоб воно було вчинене принаймні тричі з наслідками, визначеними у законі. З доказами такого насильства можуть служити показання потерпілих, свідків, експертні висновки тощо. Слід зазначити, що Кримінальний кодекс України визнає лише три форми домашнього насильства: фізичне, психологічне та економічне, в той час як сексуальне насильство розглядається за окремими статтями [55].

Оскільки розглядається виключно домашнє насильство, потерпілою може бути будь-яка особа, що перебувала у сімейних або близьких відносинах з винним. Згідно із Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кримінальний кодекс України поповнено новим розділом XIII-I «Обмежувальні заходи», який включає статтю 91-1. Ця стаття дозволяє суду наряду з покаранням, що не передбачає позбавлення волі або звільнення від кримінальної відповідальності, застосовувати до осіб, що вчинили домашнє насильство, різні обмежувальні заходи. Ці заходи можуть включати заборону

перебування разом з потерпілим, обмеження спілкування з дитиною у випадках, коли насильство вчинено щодо неї або в її присутності, заборону наближатися до місця проживання потерпілої особи та інші заходи. Обмежувальні заходи можуть застосовуватися до осіб, які досягли 18 років на момент вчинення насильства, на строк від одного до трьох місяців і, за необхідності, продовжуватися на строк до 12 місяців судом. Нагляд за виконанням обмежувальних заходів здійснює орган пробації чи командир військової частини у разі вчинення злочину військовослужбовцем. У разі невиконання обмежувальних заходів особою, що їх порушує, передбачено відповідальність за статтею 390-1 КК України [55].

Сімейний кодекс України визначає основи виникнення та зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, а також інших членів сім'ї та родичів. Він чітко визначає, що регулювання сімейних відносин повинно здійснюватися з урахуванням інтересів дитини. Крім того, Кодекс встановлює рівність прав та обов'язків дітей стосовно батьків, незалежно від їхнього шлюбного статусу. Він також забороняє будь-яку форму експлуатації дітей батьками та застосування фізичних покарань або інших видів покарань, що порушують гідність дитини. Сімейний кодекс гарантує дітям право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органів опіки та піклування, інших державних та громадських установ, а також, якщо дитина досягла чотирнадцяти років, безпосередньо до суду. Батьки мають право звертатися за захистом прав інших непрацездатних членів сім'ї, включаючи їхніх дітей, без необхідності спеціальних повноважень як законні представники [54].

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає застосування обмежувальних заходів у статті 194, аналогічних тим, що викладені у статті 91-1 Кримінального кодексу України, за винятком направлення на проходження пробаційної програми. Ці заходи мають захисне значення та відрізняються переважно порядком застосування. Варто звернути увагу, що згідно зі статтями 91-1 КК України та 194 КПК України суд може, але не зобов'язаний,

застосовувати ці заходи до осіб, підозрюваних у скоєнні кримінальних правопорушень, зокрема пов'язаних з домашнім насильством. Для захисту потерпілого від домашнього насильства, крім заходів, описаних у частині п'ятій статті 194 КПК України, суд може застосувати один або кілька з таких обмежувальних заходів: заборону перебування в місці спільного проживання з потерпілим, обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо насильство сталося в її присутності, заборону наближення до місця проживання потерпілого, заборону контактів через будь-які засоби зв'язку, а також направлення на лікування від залежностей або хвороб, що можуть становити загрозу для оточуючих. Крім того, Кодекс визначає поняття кримінального провадження за формою приватного обвинувачення, що означає, що таке провадження може бути ініційоване слідчим або прокурором лише на підставі заяви потерпілого стосовно певних кримінальних правопорушень, включаючи домашнє насильство. У випадку колізії інтересів законного представника з інтересами потерпілого, останній може бути представлений іншою особою, визначеною згідно зі статтею 44 КПК України [55].

Цивільний кодекс України регулює цивільні правовідносини, враховуючи вік суб'єктів. Окрім повної цивільної дієздатності фізичних осіб, Кодекс передбачає також часткову та неповну цивільну дієздатність, що впливає на правовий статус неповнолітніх осіб у цивільних справах.

Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 658 "Про затвердження Порядку взаємодії учасників, які проводять заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі" встановлює механізм взаємодії учасників, спрямований на подолання насильства та захист прав постраждалих, у тому числі шляхом запобігання насильству та реагування на нього, надання допомоги та компенсації, а також розслідування та покарання винних [31].

Висновки до 1 розділу

На підставі переглянутого матеріалу стає очевидним, що запобігання та протидія домашньому насильству за ознакою статі є невід'ємною складовою діяльності Центрів сім'ї та інших відповідальних організацій. Затверджені Порядки, Інструкції та Накази встановлюють чіткі процедури та механізми дії для виявлення, реагування та подолання випадків домашнього насильства. Ними передбачені не лише заходи реагування на вже вчинені акти насильства, а й превентивні заходи для запобігання повторним випадкам. Важливою є координація дій між різними відомствами та організаціями, забезпечення доступу до медичної, психологічної та юридичної допомоги для постраждалих осіб, а також ведення єдиного обліку випадків насильства для аналізу та удосконалення механізмів протидії. Усі ці заходи спрямовані на забезпечення безпеки та захисту прав осіб, які стали жертвами домашнього насильства, та сприяють побудові безпечних та здорових сімейних відносин у суспільстві.

Аналізуючи наведений перелік правових документів та нормативно-правових актів, стає очевидним, що суспільство та влада усвідомлюють серйозність проблеми домашнього насильства за ознакою статі і вживають заходів для її запобігання та протидії. У відповідь на цю проблему розроблені та прийняті ряд нормативно-правових актів, які регулюють діяльність різних органів та установ з метою надання допомоги постраждалим особам та запобігання подібним випадкам у майбутньому.

Ці документи визначають механізми виявлення, реагування та взаємодії відповідних структур, встановлюють процедури дії при виникненні випадків насильства, а також передбачають надання комплексної підтримки постраждалим особам, включаючи медичну, психологічну, соціальну та юридичну допомогу.

Важливою є також превентивна спрямованість цих заходів, яка передбачає виявлення ризикованих сімей, попередження конфліктів та насильства, а також розвиток системи реагування на ситуації, що можуть призвести до насильства. Посилення контролю за дотриманням встановлених правил та процедур, а також навчання фахівців у сфері соціального обслуговування та правозахисту ефективного реагуванню на випадки домашнього насильства, можуть сприяти покращенню ситуації та зменшенню випадків насильства в майбутньому. Таким чином, правова база, визначена у нормативно-правових актах, є важливим кроком у напрямку створення безпечного та здорового середовища для всіх членів сімей в Україні.

РОЗДІЛ 2. ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРІВ СІМ'Ї

2.1. Особливості запобігання та протидії домашньому насиллю за ознакою статі у Центрі сім'ї

Запобігання та протидія домашньому насильству за ознакою статі є комплексним завданням, яке вимагає злагодженої роботи різних державних органів, громадських організацій та спеціалізованих установ, таких як Центри сім'ї. Центри сім'ї відіграють ключову роль у наданні підтримки постраждалим особам, впровадженні превентивних заходів та забезпеченні координації між різними суб'єктами, які беруть участь у протидії домашньому насильству.

Центри сім'ї функціонують як спеціалізовані служби підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, включаючи насильство за ознакою статі. Їх основною метою є створення безпечного середовища для постраждалих, надання комплексної допомоги та сприяння реалізації їхніх прав. До основних завдань Центрів сім'ї належать: забезпечення тимчасового притулку для постраждалих, надання психологічної, соціальної, медичної та юридичної допомоги, а також організація превентивних заходів для попередження повторних випадків насильства.

Однією з ключових особливостей діяльності Центрів сім'ї є забезпечення безпеки постраждалих осіб. Це включає надання тимчасового притулку, де постраждалі можуть знаходитись у безпечних умовах, захищені від кривдників. Притулок забезпечує цілодобовий доступ до місця перебування, де постраждалі отримують необхідну допомогу, включаючи медичну, психологічну та соціальну підтримку. Безпека постраждалих є пріоритетом, тому притулки обладнані системами охорони, а їх місцезнаходження часто тримається в таємниці.

Психологічна допомога, що надається в Центрах сім'ї, спрямована на подолання травматичних наслідків насильства. Психологи допомагають постраждалим впоратися зі стресом, тривогою, депресією та іншими психологічними проблемами, що виникають внаслідок насильства. Крім того, проводяться групові та індивідуальні консультації, тренінги з підвищення самооцінки та навичок подолання конфліктів.

Соціальна допомога включає підтримку у вирішенні побутових проблем, наданні соціальних послуг, допомогу у працевлаштуванні та організації навчання. Соціальні працівники допомагають постраждалим адаптуватися до нових умов життя, забезпечують їх необхідними ресурсами та послугами, сприяють інтеграції у суспільство. Медична допомога, яка надається в Центрах сім'ї, включає первинне медичне обстеження, лікування травм, наданих внаслідок насильства, а також профілактику та лікування супутніх захворювань. Медичний персонал забезпечує надання невідкладної медичної допомоги, а також організовує подальше медичне обслуговування в разі потреби. Юридична допомога є невід'ємною складовою діяльності Центрів сім'ї. Юристи консультують постраждалих щодо їхніх прав, допомагають у підготовці заяв та інших документів для звернення до правоохоронних органів, представляють їх інтереси в суді. Важливим аспектом є надання інформації про можливості отримання захисту, включаючи термінові заборонні приписи, обмежувальні заходи та інші юридичні механізми.

Превентивні заходи є важливою складовою діяльності Центрів сім'ї. Вони включають проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, семінарів та тренінгів, спрямованих на підвищення обізнаності суспільства щодо проблеми домашнього насильства та методів його запобігання. Центри сім'ї також співпрацюють з освітніми закладами, правоохоронними органами, медичними установами та іншими організаціями для забезпечення комплексного підходу до вирішення проблеми.

Особлива увага приділяється роботі з дітьми, які стали свідками або жертвами домашнього насильства. Центри сім'ї забезпечують їм психологічну та соціальну підтримку, сприяють їх адаптації та реабілітації. Психологи та соціальні працівники працюють над тим, щоб допомогти дітям подолати травматичний досвід, відновити почуття безпеки та нормалізувати їхнє психоемоційне стан. Центри сім'ї також активно залучають до співпраці громадські організації та волонтерів, які надають додаткову підтримку постраждалим особам. Волонтери можуть допомагати у проведенні заходів, наданні консультацій, організації благодійних акцій та збору коштів для підтримки діяльності центрів. Важливим аспектом роботи Центрів сім'ї є моніторинг та оцінка ефективності заходів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству. Це дозволяє вчасно виявляти проблеми, коригувати підходи та методи роботи, забезпечувати постійне вдосконалення послуг, що надаються постраждалим особам.

Крім того, Центри сім'ї працюють над створенням та підтримкою бази даних про випадки домашнього насильства, що дозволяє здійснювати ефективний облік, аналізувати тенденції та розробляти рекомендації щодо поліпшення ситуації. Інформація з бази даних використовується для планування превентивних заходів, розробки програм допомоги та підтримки, а також для звітування перед державними органами та міжнародними організаціями. На підставі аналізу випадків домашнього насильства та оцінки ефективності заходів, Центри сім'ї розробляють та впроваджують інноваційні підходи до надання допомоги постраждалим. Це може включати впровадження нових методів психологічної реабілітації, розробку програм соціальної адаптації, створення спеціалізованих курсів навчання та професійної підготовки для постраждалих осіб.

Центри сім'ї також активно працюють над формуванням позитивного суспільного ставлення до проблеми домашнього насильства. Вони проводять

просвітницьку роботу серед населення, спрямовану на зміну стереотипів та упереджень, підвищення обізнаності про наслідки насильства та необхідність його запобігання. У цьому контексті важливою є співпраця з медіа, організація інформаційних кампаній та акцій, спрямованих на залучення уваги громадськості до проблеми.

З метою забезпечення ефективної роботи Центрів сім'ї важливо забезпечити належне фінансування їх діяльності. Це включає як державну підтримку, так і залучення грантів, благодійних внесків та інших джерел фінансування. Достатнє фінансування дозволяє забезпечити високу якість послуг, розширити спектр допомоги, що надається, та залучити до роботи кваліфікованих фахівців. Важливим аспектом діяльності Центрів сім'ї є також забезпечення професійного розвитку працівників. Це включає проведення тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації, участь у міжнародних програмах обміну досвідом. Постійне вдосконалення знань та навичок фахівців забезпечує високий рівень надання допомоги постраждалим особам та ефективність превентивних заходів.

Співпраця з міжнародними організаціями та участь у міжнародних проектах дозволяє Центрам сім'ї переймати передовий досвід, впроваджувати найкращі практики та стандарти, а також отримувати додаткову підтримку у вигляді фінансування, технічної допомоги та консультативної підтримки. Це сприяє підвищенню ефективності заходів, спрямованих на запобігання та протидію домашньому насильству за ознакою статі.

Центри сім'ї відіграють важливу роль у розвитку та впровадженні законодавчих ініціатив, спрямованих на посилення захисту прав постраждалих від насильства. Вони беруть участь у розробці та обговоренні законопроектів, надають експертні висновки та рекомендації, співпрацюють з державними органами у вдосконаленні нормативно-правової бази. Завдяки комплексному підходу до запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі,

Центри сім'ї сприяють створенню безпечного та підтримуючого середовища для постраждалих осіб. Їх діяльність спрямована на забезпечення належного захисту, надання необхідної допомоги, підвищення обізнаності суспільства та формування культури ненасильницьких взаємовідносин.

Однак, для досягнення максимального ефекту у запобіганні та протидії домашньому насильству, необхідна постійна взаємодія та координація між різними суб'єктами: правоохоронними органами, закладами освіти, медичними установами, соціальними службами та громадськими організаціями. Тільки спільними зусиллями можна створити систему, яка ефективно запобігатиме випадкам насильства, забезпечуватиме своєчасне реагування та надання допомоги постраждалим особам, а також сприятиме формуванню суспільства, вільного від насильства.

2.2. Результати опитування жертв насилля за ознакою статі щодо ефективних методів і форм запобігання та протидії домашньому насильству

Нами було проведено опитування жертв насилля за ознакою статі щодо того, які методи і форми запобігання та протидії домашньому насильству є найефективніші.

Опитування проходило на платформі Google Forms.

У опитуванні взяли участь 24 особи.

Вік респондентів склав: 26-35 років – 25%; 36-45 років – 50 %; 55 і більше років – 25 %. Як бачимо, віковий діапазон респондентів, які більшою мірою взяли участь в опитуванні – від 36 до 45 років, тобто особи середнього віку (рис. 2.1).

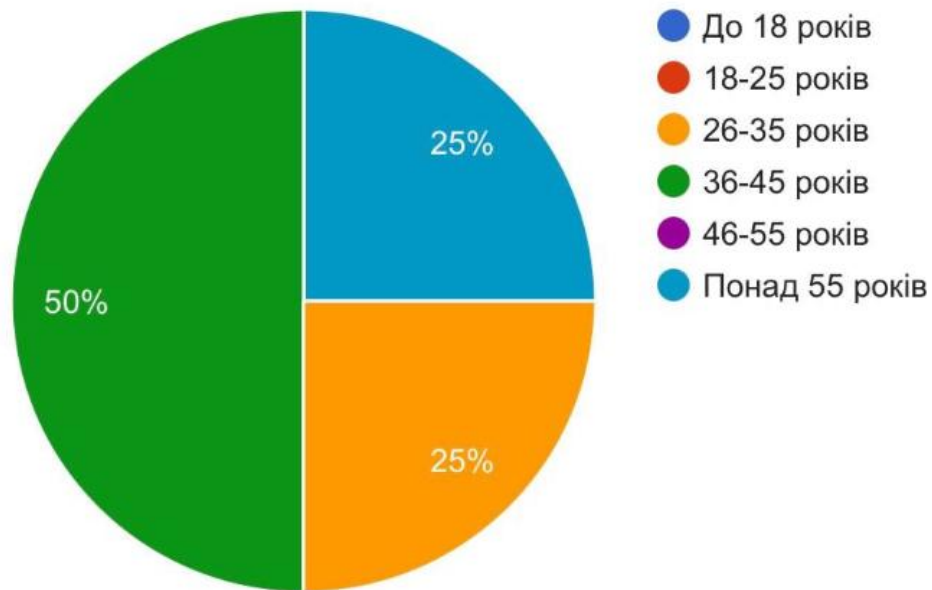

Рис. 2.1. Вік респондентів

За статтю всі респонденти були жінками. За місцем проживання всі респонденти були жителями міста – міські жителі.

Розглянемо основні результати опитування.

На питання чи відомо вам про наявну проблематику домашнього насильства, всі респонденти відповіли, що знайомі з нею. Наступне питання стосувалось того, звідки респонденти дізнались про домашнє насильство. Більшість відповіло, що джерелами цієї інформації для них були ЗМІ, соціальні мережі, освітні заклади. Менш поширеними джерелами є особистий досвід, а також інформація, отримана від родичів і друзів (рис. 2.2).

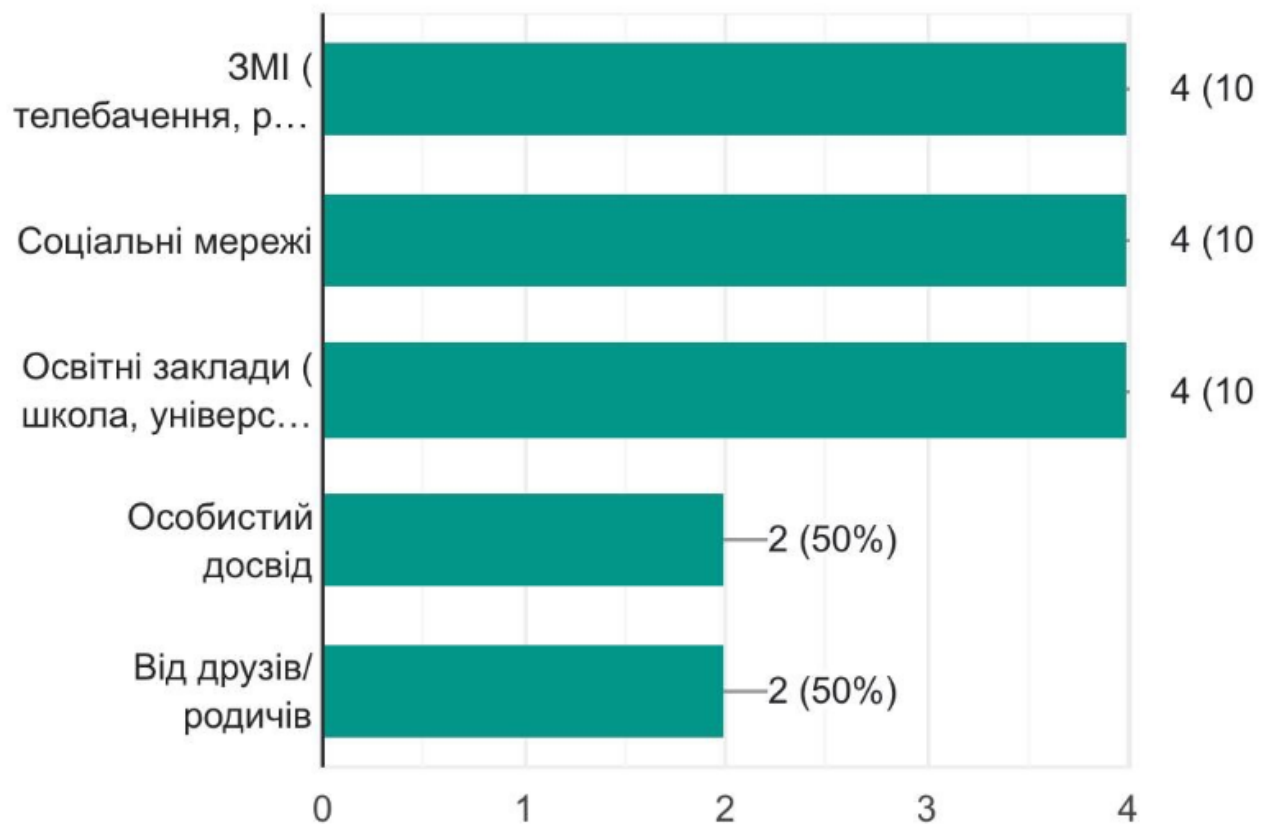

Рис. 2.2. Джерела інформації щодо проблеми домашнього насильства

На питання чи вважають респонденти насильство серйозною проблемою у їхньому регіоні, всі відповіли так. Так само 100% респондентів відповіли, що вони поінформовані про те, куди можна звернутись у випадку домашнього насильства.

А ось на питання куди саме – відповіді розділились. 4 респонденти відповіли, що можна звернутись до поліції, така ж сама кількість назвала наступні інститути: Центр соціальних служб, Гаряча лінія з питань домашнього насильства, Медичні заклади, притулки для постраждалих та інші органи (рис. 2.3).

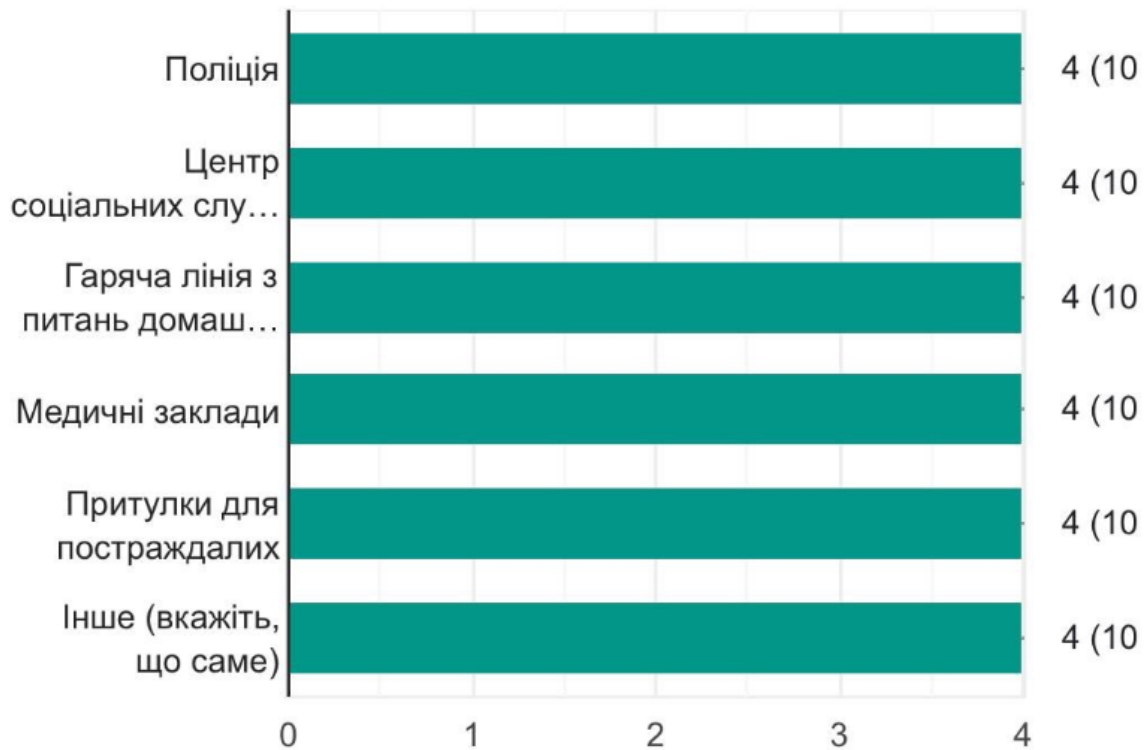

Рис. 2.3. Куди саме слід звернутись у випадку насильства в сім'ї

На питання чи стикалися ви або ваші знайомі з випадками домашнього насильства, 75% респондентів відповіло, що вони особисто не стикались, але їх знайомі так, а решта – 25% відповіли, що ні (рис. 2.4).

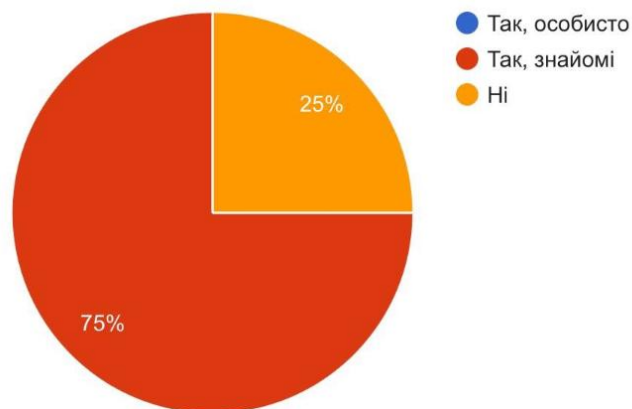

Рис. 2.4. Чи стикалися ви або ваші знайомі з випадками домашнього насильства

50% респондентів відповіли, що заходи, які вживаються для запобігання домашньому насильству у вашій громаді, вживаються у повній мірі. Решта, 50% сказали, що їм важко відповісти (рис. 2.4).

На питання, що на вашу думку, можна покращити у боротьбі з домашнім насильством, респонденти назвали наступні варіанти:

- в рамках типової програми для кривдників зробити окремий блок для всієї сім'ї (пари);
- проводити більше інформаційно-просвітницької діяльності серед молоді;
- ввести алгоритми взаємодії та перенаправлення потерпілих по суб'єктах реагування на випадки домашнього насильства для отримання відповідної та своєчасної допомоги.

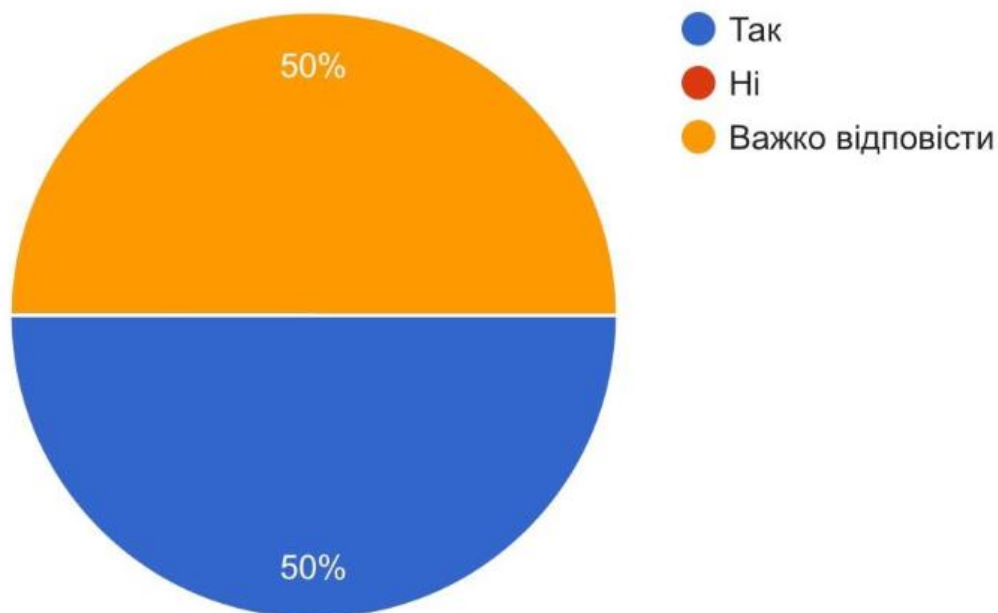

Рис. 2.5. Чи достатньо заходів вживається для запобігання домашньому насильству у вашій громаді

На питання чи погоджуєтесь ви з тим, що насильство за ознакою статі потребує особливої уваги, 25% відповіли, що не знаю точної відповіді на дане питання, а решта – 75% відповіли так (рис. 2.5).

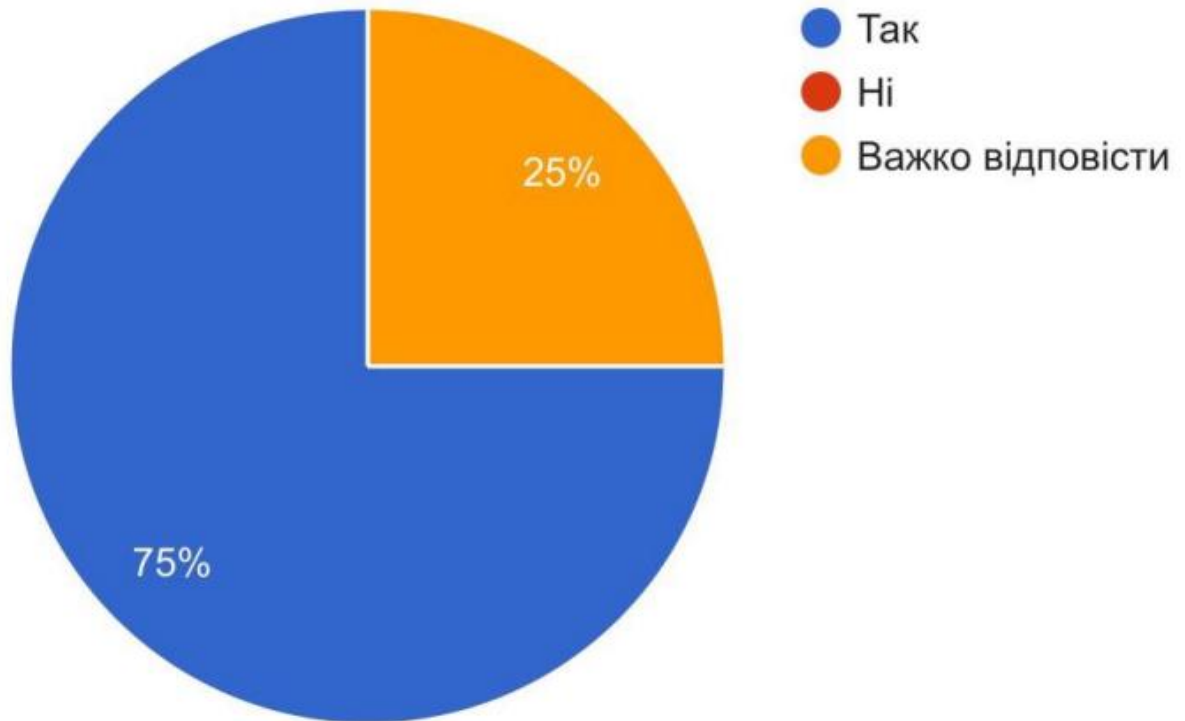

Рис. 2.6. Чи погоджуєтесь ви з тим, що насильство за ознакою статі потребує особливої уваги

Респондентів запитали чи підтримують вони проведення освітніх кампаній щодо запобігання домашньому насильству, на що 100% відповіло, що так. А ось 75% було важко відповісти на питання, чи вважають вони, що законодавство у сфері запобігання насильству потребує змін і лише 25% відповіло, що так (рис. 2.7).

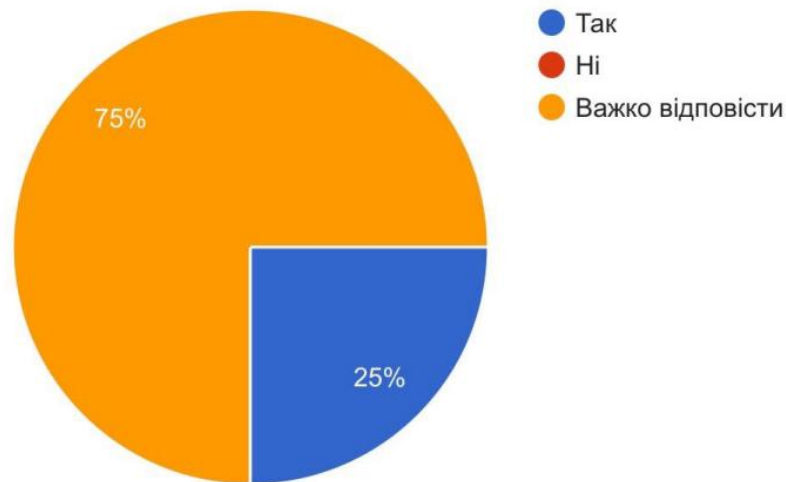

Рис. 2.7. Чи вважаєте ви, що законодавство у сфері запобігання насильству за ознакою статі потребує змін?

66,7% не змогли відповісти, яких саме змін потребує законодавство, а решта, 33,3% відповіло, що зміни полягають у врегулюванні програм протидії насильству.

Знання форм вираження домашнього насильства виразилось у фізичній, психологічній, економічній та сексуальній формах (рис. 2.8).

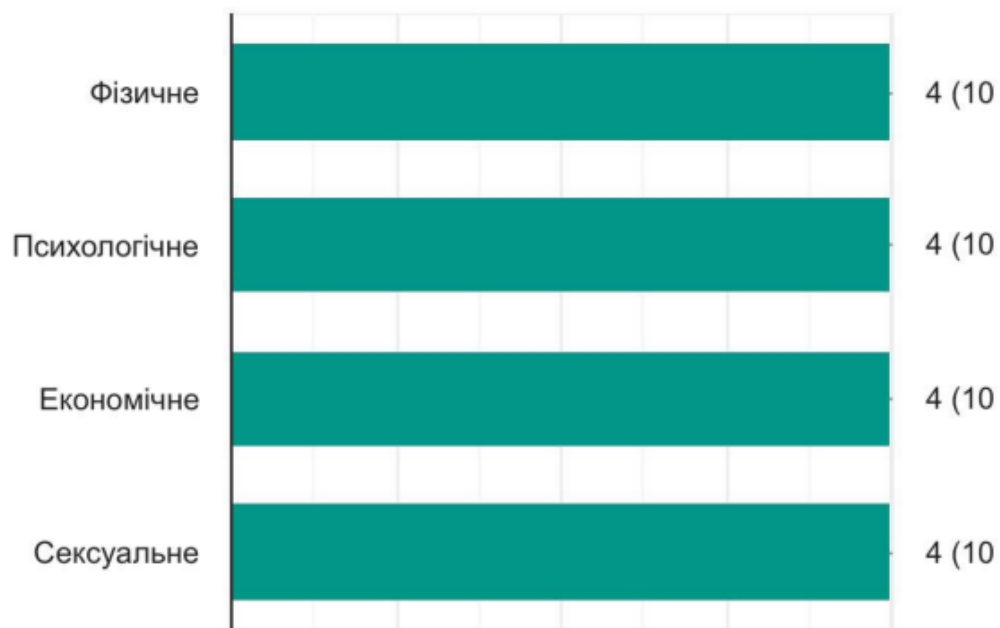

Рис. 2.8. Які форми домашнього насильства ви знаєте

100% респондентам відомо про законодавчі заходи, щодо запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. Щодо найефективніших заходів для запобігання домашньому насильству, то тут виявилось, що це: проведення освітницької діяльності, посилення законодавства та каральних заходів, психологічна та юридична підтримка жертв, активна робота соціальних служб (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Які на вашу думку, найефективніші заходи запобігання домашньому насильству

На думку респондентів, у 75% випадків люди рідко звертаються по допомогу у випадку домашнього насильства. І лише у 25% люди часто звертаються по допомогу. Основними перешкодами для звернення постраждалих від насильства по допомогу є: страх перед агресором, невіра в ефективність допомоги, сором та стигматизація, відсутність інформації про можливу допомогу (рис 2.10).

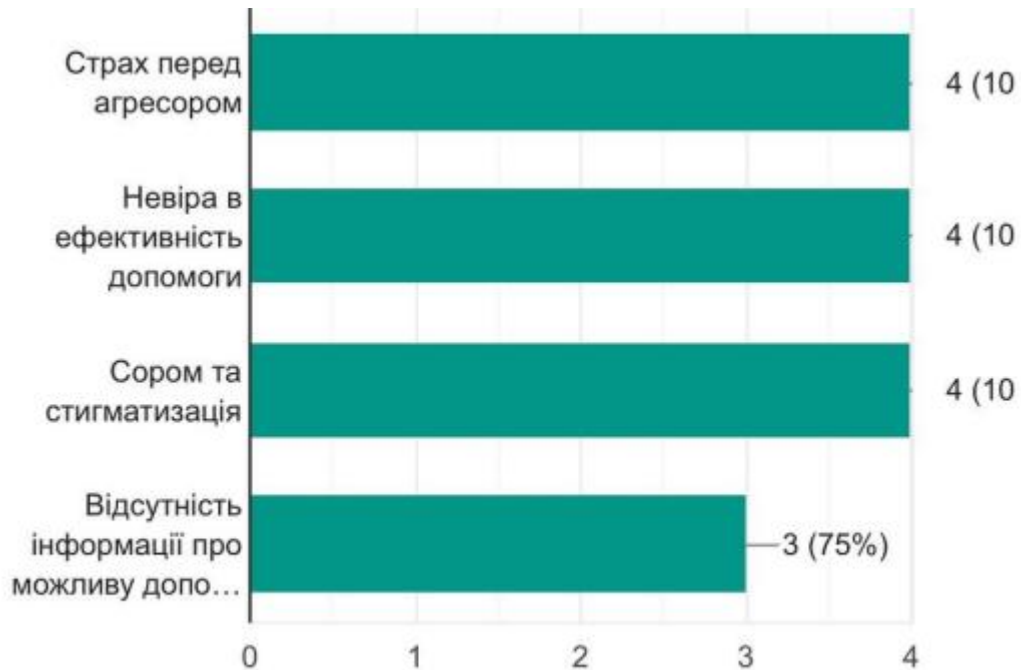

Рис. 2.10. Основні перешкоди для звернення постраждалих через домашнє насильство за допомогою

На думку респондентів покращити ситуацію з протидією домашньому насильству можуть наступні заходи:

- Популяризація успішних історій виходу з ситуації домашнього насильства.
- Більше інформаційно-просвітницької діяльності серед молоді.
- Налагодження алгоритму взаємодії суб'єктів реагування на випадки домашнього насильства та насильства з ознакою статі.

2.3. Рекомендації фахівцям Центру сім'ї щодо вибору дієвих методів і форм запобігання проявам домашнього насильства за ознакою статі

Вибір дієвих методів і форм запобігання проявам домашнього насильства за ознакою статі вимагає комплексного підходу, який враховує потреби постраждалих осіб та особливості місцевої громади. На основі проведеного нами опитування жертв насильства, можна визначити кілька ключових напрямків роботи, які мають бути пріоритетними для фахівців Центру сім'ї.

Респонденти опитування, проведеного на платформі Google Forms, були жінками міського населення, переважно віком від 36 до 45 років (50%), з помітною часткою респондентів віком 55 і більше років (25%) та від 26 до 35 років (25%). Усі учасниці опитування зазначили, що вони знайомі з проблематикою домашнього насильства, і джерелами цієї інформації для них були ЗМІ, соціальні мережі та освітні заклади. Це підкреслює важливість медіа та освітніх програм у поширенні інформації про домашнє насильство.

Згідно з відповідями, всі респондентки вважають насильство серйозною проблемою у своєму регіоні і добре знають, куди можна звернутись у разі його виникнення. Проте, коли питання стосувалося конкретних місць звернення, думки розділилися: 4 респонденти назвали поліцію, така ж кількість згадала Центр соціальних служб, гарячу лінію з питань домашнього насильства, медичні заклади, притулки для постраждалих та інші органи. Це свідчить про необхідність покращення координації між цими установами та підвищення їх видимості для громадськості.

Половина респондентів відповіла, що заходи, які вживаються для запобігання домашньому насильству у їхній громаді, є достатніми, тоді як інша половина не змогла визначитися з відповіддю. Це вказує на можливу недостатність інформаційного забезпечення або недовіру до ефективності цих заходів.

Респонденти зазначили кілька напрямків, які, на їхню думку, потребують покращення. Серед них: створення окремого блоку в рамках типової програми для кривдників, який би охоплював всю сім'ю (пару); проведення більшої кількості інформаційно-просвітницьких заходів серед молоді; впровадження алгоритмів взаємодії та перенаправлення потерпілих до відповідних суб'єктів реагування на випадки домашнього насильства для своєчасної допомоги.

Також, 75% респонденток погодилися, що насильство за ознакою статі потребує особливої уваги, і всі вони підтримали проведення освітніх кампаній щодо запобігання домашньому насильству. Проте, значна частина опитаних (75%) не змогла визначити, чи потребує законодавство у цій сфері змін, а 66,7% не змогли вказати конкретні зміни. Решта (33,3%) вказала на необхідність врегулювання програм протидії насильству.

Респонденти розрізняють різні форми домашнього насильства, включаючи фізичну, психологічну, економічну та сексуальну. Всі вони знають про законодавчі заходи, спрямовані на запобігання та протидію домашньому насильству в Україні. Найефективнішими заходами запобігання домашньому насильству вони вважають проведення освітніх заходів, посилення законодавства та каральних заходів, психологічну та юридичну підтримку жертв, а також активну роботу соціальних служб.

Щодо перешкод для звернення постраждалих по допомогу, респонденти назвали страх перед агресором, невіру в ефективність допомоги, сором та стигматизацію, відсутність інформації про можливу допомогу. Для покращення ситуації з протидією домашньому насильству респондентки рекомендують популяризацію успішних історій виходу з ситуацій насильства, збільшення інформаційно-просвітницької роботи серед молоді, та налагодження алгоритму взаємодії суб'єктів реагування на випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

З огляду на ці результати, можна запропонувати наступні рекомендації фахівцям Центру сім'ї щодо вибору дієвих методів і форм запобігання проявам домашнього насильства за ознакою статі:

1. Розширення інформаційно-просвітницької роботи: фахівцям Центру сім'ї варто активно проводити інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності громадськості про проблематику домашнього насильства, його форми та наслідки. Особливу увагу слід приділити молоді, залучаючи школи та університети до проведення освітніх заходів. Важливо використовувати сучасні медіа-платформи, соціальні мережі та місцеві ЗМІ для поширення інформації.
2. Підтримка та супровід жертв: фахівці Центру повинні забезпечувати постраждалим особам комплексну підтримку, включаючи психологічну, юридичну та соціальну допомогу. Важливо створювати умови для конфіденційного та безпечного звернення по допомогу, а також забезпечувати постраждалих інформацією про всі доступні ресурси і можливості.
3. Посилення міжвідомчої координації: необхідно налагодити ефективну взаємодію між поліцією, медичними закладами, соціальними службами та іншими організаціями, які займаються питаннями домашнього насильства. Це дозволить швидше і якісніше надавати допомогу постраждалим, а також ефективно реагувати на випадки насильства.
4. Розробка та впровадження програм для кривдників: варто розробляти програми, спрямовані на роботу з кривдниками, з метою зміни їх поведінки і запобігання повторним актам насильства. Такі програми повинні включати психологічну підтримку, навчання навичок контролю над агресією та роботу над сімейними взаємовідносинами.

5. Підтримка і популяризація успішних історій: важливо популяризувати успішні історії жертв домашнього насильства, які змогли вийти з таких ситуацій і отримати допомогу. Це може мотивувати інших постраждалих звертатися по допомогу та показувати їм можливі шляхи вирішення проблем.
6. Моніторинг та оцінка ефективності заходів: постійний моніторинг та оцінка ефективності вжитих заходів допоможуть визначити, які методи та форми роботи є найбільш дієвими. Це дозволить постійно покращувати програми та адаптувати їх до потреб постраждалих.
7. Залучення громадськості до проблематики домашнього насильства: важливо активно залучати громадські організації, волонтерів та активістів до роботи з постраждалими, а також до проведення інформаційно-просвітницьких заходів. Це допоможе створити мережу підтримки для жертв насильства і сприятиме формуванню негативного ставлення до насильства в суспільстві.
8. Підвищення кваліфікації фахівців: регулярне навчання та підвищення кваліфікації працівників Центру сім'ї є ключовим фактором у забезпеченні якісної допомоги постраждалим. Фахівці повинні володіти актуальними знаннями про методи запобігання та протидії насильству, а також бути обізнаними про законодавчі зміни і нові підходи у цій сфері.

Виконання цих рекомендацій допоможе Центрам сім'ї більш ефективно боротися з проявами домашнього насильства за ознакою статі, надаючи необхідну підтримку постраждалим особам і сприяючи формуванню безпечного середовища для всіх членів громади.

Висновки до 2 розділу

Результати опитування жертв домашнього насильства за ознакою статі показують, що більшість респондентів добре обізнані з проблемою домашнього насильства, і всі вважають її серйозною у своєму регіоні. Основними джерелами інформації про домашнє насильство є ЗМІ, соціальні мережі та освітні заклади. Всі респонденти знають, куди звертатися у разі виникнення насильства, однак існує розрив у виборі конкретних установ для звернення. Половина респондентів вважає, що заходи запобігання домашньому насильству у їхній громаді є достатніми, але значна частина не може визначитися з відповіддю, що вказує на можливу недовіру до існуючих заходів або недостатню обізнаність про них.

Респондентки вважають, що для покращення боротьби з домашнім насильством необхідно створювати окремі програми для роботи з усією сім'єю, проводити більше інформаційно-просвітницьких заходів серед молоді та впроваджувати ефективні алгоритми взаємодії і перенаправлення потерпілих до відповідних установ. Всі учасниці опитування підтримують проведення освітніх кампаній щодо запобігання домашньому насильству, проте більшість не змогла визначити, які конкретно зміни потрібні в законодавстві. Найефективнішими заходами запобігання насильству респонденти вважають освітні заходи, посилення законодавства та каральних заходів, психологічну та юридичну підтримку жертв, а також активну роботу соціальних служб. Основними перешкодами для звернення по допомогу є страх перед агресором, невіра в ефективність допомоги, сором та стигматизація, а також відсутність інформації про можливу допомогу.

На основі опитування, для фахівців Центру сім'ї рекомендовано розширювати інформаційно-просвітницьку роботу, забезпечувати комплексну підтримку жертвам, посилювати міжвідомчу координацію, розробляти та впроваджувати програми для кривдників, популяризувати успішні історії виходу з ситуацій на-

сильства, постійно моніторити та оцінювати ефективність заходів, залучати громадськість до проблематики домашнього насильства, а також підвищувати кваліфікацію працівників. Виконання цих рекомендацій сприятиме більш ефективному запобіганню та протидії домашньому насильству за ознакою статі.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Висновок на основі дослідженого матеріалу підтверджує, що протидія домашньому насильству за ознакою статі є важливою складовою роботи Центрів сім'ї та інших відповідальних організацій. Прийняті Порядки, Інструкції та Накази встановлюють чіткі процедури та механізми для виявлення, реагування та подолання випадків домашнього насильства. Вони охоплюють як заходи реагування на вже вчинені акти насильства, так і превентивні заходи для запобігання подібним випадкам у майбутньому. Координація дій між різними відомствами та організаціями, забезпечення доступу до медичної, психологічної та юридичної допомоги для постраждалих, а також ведення єдиного обліку випадків насильства є важливими аспектами цієї роботи.

Аналіз правових документів та нормативно-правових актів підтверджує, що суспільство та влада усвідомлюють серйозність проблеми домашнього насильства та вживають заходів для її запобігання та протидії. Розроблені та прийняті нормативно-правові акти регулюють діяльність різних органів та установ з метою надання допомоги постраждалим особам та запобігання подібним випадкам у майбутньому. Вони визначають механізми виявлення, реагування та взаємодії відповідних структур, а також передбачають комплексну підтримку постраждалим особам.

Превентивна спрямованість цих заходів включає виявлення ризикованих сімей, попередження конфліктів та насильства, а також розвиток системи реагування на ситуації, що можуть призвести до насильства. Зміцнення контролю за дотриманням встановлених правил та процедур, а також підвищення кваліфікації фахівців у сфері соціального обслуговування та правозахисту сприятиме покращенню ситуації та зменшенню випадків насильства в майбутньому. Таким чином,

правова база, закріплена у нормативно-правових актах, є важливим кроком у напрямку створення безпечного та здорового середовища для всіх членів сімей в Україні.

Результати опитування жертв домашнього насильства за ознакою статі вказують на високу обізнаність респондентів з проблемою, причому всі вони вважають її серйозною у своєму регіоні. Основними джерелами інформації про домашнє насильство є ЗМІ, соціальні мережі та навчальні заклади. Усі респонденти знають, куди звертатися у разі виникнення насильства, хоча їхні відповіді щодо конкретних установ розділилися. Половина респондентів вважає, що заходи запобігання домашньому насильству в їхній громаді є адекватними, тоді як інші вагаються з відповіддю, що може свідчити про недовіру до існуючих заходів або недостатню поінформованість про них.

Учасниці опитування пропонують для покращення боротьби з домашнім насильством створювати окремі програми для роботи з усією сім'єю, проводити більше інформаційно-просвітницьких заходів серед молоді та запроваджувати ефективні алгоритми взаємодії і перенаправлення потерпілих до відповідних установ. Всі респондентки підтримують проведення освітніх кампаній щодо запобігання домашньому насильству, проте більшість не змогла визначити конкретні зміни, необхідні в законодавстві. Найефективнішими заходами запобігання насильству респондентки вважають освітні заходи, посилення законодавства та каральних заходів, психологічну та юридичну підтримку жертв, а також активну роботу соціальних служб. Основними перешкодами для звернення по допомогу є страх перед агресором, недовіра до ефективності допомоги, сором та стигматизація, а також недостатня обізнаність про можливу допомогу.

Виходячи з результатів опитування, фахівцям Центру сім'ї рекомендовано посилювати інформаційно-просвітницьку роботу, забезпечувати комплексну підтримку жертвам, зміцнювати міжвідомчу координацію, розробляти та впрова-

джувати програми для кривдників, популяризувати успішні історії виходу з ситуацій насильства, постійно моніторити та оцінювати ефективність заходів, залучати громадськість до проблематики домашнього насильства, а також підвищувати кваліфікацію працівників. Виконання цих рекомендацій сприятиме більш ефективному запобіганню та протидії домашньому насильству за ознакою статі.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Альманах інноваційних технологій: практика та перспективи. За загальною редакцією доктора юридичних наук К. Б. Левченко. К., «Юрисконсульт», 2017-2018. 84 с.
2. Аніщук Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз. Автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун-тет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 36 с.
3. Астремська І. В. Домашнє насилля над дітьми як соціально-психологічна проблема. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей. 2014. С. 271–274. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7931/1/Astremska.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).
4. Бондаровська В.М. Види домашнього насильства та їх класифікація. Виявити, захистити, допомогти. Методичні матеріали для фахівців, які безпосередньо працюють з потерпілими від домашнього насильства. Київ, 2008. С. 3–21.
5. Гендерні проблеми очима студентства: Аналітична доповідь / Л. Гусякова, І. Даниленко, О. Плахотнік, М. Сухомлин. Харків: Райдер, 2009. 64 с.
6. Коростильова Д. Переклад Декларації ООН «Про викорінення насильства по відношенню до жінок». URL: <https://womensdeclaration.com/documents/34/Declaration-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).
7. Джилліген Дж. Запобігання насильству / пер. З англ. В. В. Штенгелов. К.: Сфера, 2004. 168 с.
8. Дискримінація щодо жінок: Конвенція і Комітет. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. Харків, 2014. 64 с.
9. Дмитренко М. І., Тропін М. В., Власов П. О. Попередження насильства у сім'ї: Метод. рекомендації. Дніпропетровськ: Дніпропетр. юрид. ін-т МВС України, 2011. 56 с.

10. Домашнє насильство в Україні: наук. звіт / Правозахисники Міннесоти; С. Бенуелл, Е. Барклай, Е. Дьюбан, Р. Філліпс. США, 2020. 52 с.
11. Посібник INSPIRE: дії для впровадження семи стратегій задля припинення насильства стосовно дітей. Одеський благодійний фонд «Шлях додому». 291 с. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/INSPIRE-manual_ukr.pdf (дата звернення: 10.06.2024).
12. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Зверєвої. К., Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
13. Європейська комісія з прав людини. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Укр. Енцикл.», 1999. Т. 2. 379 с.
14. Замашкіна О. Соціальний супровід жінок, постраждалих від домашнього насилля. Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір. Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. С. 46–51.
15. Марценюк Т. За яких умов можлива успішна гендерна політика? Інституційна модель дослідження і регулювання гендерних відносин у Швеції та в Україні. Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні перетворення в Україні: осмислюючи стратегію і тактику» / Упорядн. О. Плахотнік, Л. Гусякова. Х. : Райдер, 2019. С. 7–18.
16. Кальницька К. О. Особливості соціально-психологічної роботи з жінками, жертвами насильства в сім'ї. Соціальна робота як чинник гуманізації суспільного буття: Український та міжнародний досвід: Тези доповідей та виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 3-4 грудня 2010 року): Чернігів: ЧДІЕУ, 2011. С. 114–120.
17. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р. Офіц. Вісник України. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
18. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства : Навч.-метод. посіб. К., 2013. 343 с.

19. Марценюк Т. Соціологічні дослідження домашнього насильства: методологічні засади. Міжнародна конференція «Збирання даних у сфері насильства щодо жінок та домашнього насильства: назустріч вимогам Стамбульської конвенції», Київ, 3–4 вересня 2015 року. К., 2015. С. 1–11.

20. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству [Монографія] / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранєва та ін. / За заг. ред. А. О. Галай. К.: КНТ, 2014. 160 с.

21. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017.

22. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.

23. Новий тлумачний словник української мови : У 3 т.: 200 000 сл. Т. 2. К-П / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. 2-е вид., виправл. К. : Аконіт, 2006. 926 с.

24. Нормативно-законодавче забезпечення гендерної рівності в Україні: Посібник для державних службовців, представників органів місцевого самоврядування та ЗМІ. Харків: Райдер, 2007. 56 с.

25. Пальчевський С.С. Соціальна педагогіка. К. : Кондор, 2005. 560 с.

26. Соціальному працівникові про проблему домашнього насильства. URL: <https://prem.tie.v.ua/articles/socialnomu-pracivnikovi-pro-problemu-domashnogo.html> (дата звернення: 10.06.2024).

27. Політологічний енциклопедичний словник / ред.-упоряд. В. П. Горбатенко. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004. 736 с.

28. Попередження домашнього насильства щодо дівчат та жінок: модель, особливості, перспективи / Я. І. Бордіян, Т. В. Журавель, О. Л. Кулаковська та ін. К.: «ВБ «Калита», 2017. 98 с.

29. Правові та кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї: Навч. посіб. / За заг. ред. О.М. Джужі, І.В. Опришка, О.Г. Кулика. К.: Національна академія внутрішніх справ України. К. 2005. 123 с.

30. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету міністрів України від 22.08.2018 року № 658. 2018.

31. Про соціальні послуги: Закон України від 07 січня 2018 року № 2229-Відомості Верховної Ради України. 2018. № 45, ст. 358.

32. Проблема насильства в українських сім'ях. Соціологічне опитування. За ред. С. О. Павлиш. К., Запоріжжя: Друкарський світ, 2010. 52 с.

33. Проценко О.В. Проблемні питання щодо запобігання та протидії домашнього насильства та насильства за ознакою статі в практичній діяльності. International Scientific Journal «Internauka». Series: Juridical Sciences. 2023. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-6>.

34. Савчук О. М. Соціально-психологічна корекція стану співзалежних жінок, які зазнали насильства в сім'ї : автореф. дис... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 Соціальна психологія; психологія соціальної роботи. К., 2005. 20 с.

35. Котенко Н.М., Гордійчук М.В. Виправні роботи як вид адміністративного стягнення. Економіка. Фінанси. Право. 2021. № 6. <https://doi.org/10.37634/efp.2021.6.5>.

36. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї. Навч.-метод.посібник у двох томах. Том 2./ Кол.авт.: О. М. Бандурка, О. І. Бандурка, В. О. Брижик та ін..; за аг. редакцією Бандурки О. М., Левченко К. Б., Трубавіної І. М. Х.: Права людини, 2013. 204 с.

37. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посіб. : у 2 т. / О. М. Бандурка, І. О. Бандурка, В. О. Брижик [та ін.] ; Міжнар. жіночий правозах. центр «Ла Страда -Україна» ; за заг. ред. О. М. Бандурки [та ін.]. Київ : Україна, 2013. Т. 1. 130 с.

38. Соціальна робота з різними групами клієнтів : навчальний посібник / [уклад. : Т. Д. Кочубей, О. М. Бойко]. Умань : ФОП Жовтий О.В., 2016. 278.
39. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / За заг. ред. Олени Кочемировської. ФОП Клименко Ю. Я., 2010. 372 с.
40. Скороход Т. Домашнє насилля як фактор впливу на розвиток психосоматичних захворювань у дітей. Дитинство без насилля : суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О.Кікінежді. Тернопіль : Стереарт, 2014. С. 376–378.
41. Сухомлин М. І. Посібник для журналістів-практиків «Гендерний погляд». Харків: Райдер, 2009. 160 с.
42. Український шлях до гендерної рівності: Збірник матеріалів по проєкту. Харків: Райдер, 2006. 44 с.
43. Харькова Т. М. Соціально-педагогічний аналіз проблеми сімейного насилля. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2009. № (13). С. 239–247.
44. Христова Г. О., Кочемировська О. О. Позитивні дії в механізмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та українські перспективи. Харків: Райдер, 2010. 200 с.
45. About Office on Violence Against Women: [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ovw.usdoj.gov/overview.html> (дата звернення: 10.06.2024).
46. Butzer D., Bronfman L.M., Stipak B. The Role of Police in combating Domestic Violence in the United States: a Case study of the Domestic Violence reduction unit,Portland Police Bureau / David Butzer, Lois Martin Bronfman, Brian Stipak. URL: <https://www.ncjrs.gov/policing/role161.html> (дата звернення: 10.06.2024).
47. National Hotlines and Help for Victims: [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ovw.usdoj.gov/hotnum.html> (дата звернення: 10.06.2024).

48. Susan Brownmiller. *Against Our Will. Men, Women and Rape*. New York: Simon & Schuster, 1975. 472 p.
49. Walker L. E. *The battered woman*. New York : Harper & Row, 1979 55. Zaidi, L. Y., Knutson J. F., Mehm J. G. Transgenerational patterns of abusive parenting: analog and clinical tests. *Aggressive behavior*, 15, 1989, p. 137–152.
50. WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women: summary report of initial results on prevalence, health outcomes and women's responses. Geneva, World Health Organization, 2005. 81 p.
51. Ботнарєнко І. А. Насильство в сім'ї: поняття, сутність та причини виникнення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідорєнка*. 2016. № (2). С. 37–47.
52. Забезпечєння діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги як спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб від домашнього насильства. *Методичний посібник*. 2020. 190 с.
53. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135.
54. Кримінальний процесуальний кодекс України. Частина четверта статті 194 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017.
55. Лазько Д.В. Насильство в сім'ї як соціальний феномен сучасного суспільства. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра спеціальності «Соціологія». Національний авіаційний університет. Київ, 2023. 85 с.
56. Хавронюк М.І., Дудоров О.О. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваїте, 2019. 288 с.
57. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Бондаровська В.М., Булах Л.В., Журавель Т.В. та ін. / За заг. ред. Бондаровська В.М., Бордіян Я.І., Журавель Т.В., Пилипас Ю.В. К.: ТОВ Видавничий дім «КАЛИТА». 2014. 282 с.